

II RIIGIKOGU

8. istungjärk. **Protokoll nr. 225 (8).** 1925. a.

II Riigikogu koosolek 7. mail 1925. a.
kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 85 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: siseminister **K. Einbund**, põllutöominister **A. Kerem**, haridusminister **H. B. Rahamägi**, sõjaminister **J. Soots**, teedeminister **K. Wirma**, tööhoolekandeminister **Chr. Kaarna**.

P ä e w a k o r d :

1. Wabariigi Walitsuse wastamine Riigikogu liigete O. Gustawson'i, L. Johanson'i ja A. Jõeäär'i arupärimise peale siseministri käsukirja nr. 14 („Riigi Teataja“ nr. 59/60 — 1925. a.) asjas.

2. Riigikogu liigete O. Gustawson'i, J. Tiks'i ja A. Womm'i arupärimise-ettepanek põllutöoministrile endiste mõisatööliste maaga warustamise kohta.

3. Omawalitsuse komisjoni esitis hoolekandeseaduse peatükk XII arutamiseks määratud tähtaja pikendamise kohta.

4. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus — II lugemisel.

5. Maanteede seadus — omawalitsuse komisjoni ettepanek.

6. Eesti wabariigi Tartu ülikooli seadus — II lugemisel.

7. Kütide seaduse § 6. muutmise seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Holberg**, pärast abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 5.20 min.

1. Päewakorra täiendamine. Juhataja **A. Jürman**: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakorra kohta on tehtud ettepanek, wõtta esimeheks päewakorra-punktiks komisjonide täiendawad walimised. (Häälletakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Loen päewakorra wastuwõetuks.

Enne päewakorra juurde asumist on sekretääril sõna teadaandmisteks.

2. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta.

Sekretäär **J. Holberg**: Riigikogu juhatus poolt komisjonidesse antud järgmised seaduseelnõud:

1. Seadus töö-hoolekandeministeeriumile eelkrediidi määramise üle laenu andmiseks närwi- ja waimuhaigete maja Seewaldile — rahaasjanduse komisjoni.

2. Raudteedel weetawate kaupade (saadetiste) pealt linnade heaks wõetawa maksu seadus — rahaasjanduse komisjoni.

3. Tallinnas sõjawäe haigemaja maa-ala piiri ja haigemaja piirides olewa awaliku tee korraldamise seadus — üldkomisjoni.

4. Hoolekandekohtute asutamise seaduse § 11-da muutmise seadus — üldkomisjoni.

5. Peeter Suure merekindluse jaoks endise Wene walitsuse poolt wõõrandatud kinniswarade korraldamise seadus — üldkomisjoni.

6. Ehitusseaduse § 177 täiendus — omawalitsuse komisjoni.

7. Eesti ja Põhja-Ameerika-Ühisriikide wahel sõlmitud kaubandusliku kokkuleppe kinnitamise seadus — wäliskomisjoni.

8. Merekindluste jaoks Wiimsi rannas 1638 ruutmeetri suuruse maa-ala wõõrandamise seadus — riigikaitse komisjoni.

9. Wabaduse Risti annetamise lõpetamise seadus — riigikaitse komisjoni.

3. Teadaandmine tööerakonna ja rahwuslik-wabameelse partei Riigikogu rühmade ühinemise kohta komisjonide walimisteks.

„Riigikogu juhatusel. Sellega on meil au teatada, et tööerakonna ja rahwuslik-wabameelse partei Riigikogu rühmad on komisjonide walimisteks ühinenud. Tallinnas, 7. Mail 1925. a.

Tööerakonna Riigikogu rühma nimel **A. Anderkopp**, rahwuslik-wabameelse partei Riigikogu rühma nimel **A. Tamm**, **Joh. Uibopuu**.“

4. Komisjonide täiendawad walimised.

Juhataja A.

Jürman: Tööerakonna rühma poolt on ettepanek: „Tööerakonna rühm teatab, et ta maakomisjoniist tagasiastunud T. Pooli asemele üles seab A. Anderkopp'i. Rühma juhataja nimel M. Juhkam“.

Siis on ettepanek walida 1. Eesti wabariigi Tartu ülikooli seaduse komisjoni rkl. Tallmeister; 2. haridus-koosseisu, kodukorra ja põhiseaduse § 67 tarwitamise korra seaduseelnõu wäljatöötamise komisjonidesse A. Tamm; 3. omawalitsuse, üüriseaduse ja Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwaalgatamise õiguse seaduse muutmise seaduse komisjonidesse J. Uibopuu. Ettepanekule on alla kirjutanud Riigikogu liikmed A. Anderkopp ja E. Weberman.

Kes on rkl. Anderkopp'i maakomisjoni walimise poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Anderkopp maakomisjoni walitud.

Kes on rkl. Tallmeister'i Eesti wabariigi Tartu ülikooli seaduse komisjoni walimise poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Tallmeister walitud.

Kes on rkl. Tamm'e haridus-koosseisu, kodukorra ja põhiseaduse § 67 tarwitamise korra seaduseelnõu wäljatöötamise komisjonidesse walimise poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. A. Tamm walitud.

Kes on rkl. Uibopuu omawalitsuse, üüriseaduse ja Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwaalgatamise õiguse seaduse muutmise seaduse komisjonidesse walimise poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Uibopuu walitud.

Kes on rkl. Uibopuu omawalitsuse, üüriseaduse ja Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwaalgatamise õiguse seaduse muutmise seaduse komisjonidesse walimise poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Uibopuu walitud.

Kes on rkl. Uibopuu omawalitsuse, üüriseaduse ja Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwaalgatamise õiguse seaduse muutmise seaduse komisjonidesse walimise poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Uibopuu walitud.

5. Wabariigi Walitsuse wastamine O. Gustawson'i, L. Johanson'i ja A. Jõeäär'i arupärimise peale siseministri käsukirja nr. 14 („Riigi Teataja“ nr. 59/60 — 1925. a.) asjas.

Siseminister **K. Einbund:** Austatud Riigikogu liikmed! Wabariigi Walitsuse ülesandel on mul au Riigikogule ette kanda wastus arupärimisele 30. aprillist s. a. siseministri käsukirja nr. 14 asjas.

Siseminister andis selle käsukirja Wabariigi Walitsuse ülesandel, mille järele

trükiseaduse rikkumise karistusmääruste §§ 5. ja 6. ettenähtud süüteod eraldatakse kohtu alluwusest ja wõetakse administratiiv-korras siseministri otsustamisele.

Need paragrahwid kõnelewad järgmisest:

§ 5. Perioodilise trükitoote wastawat toimetajat wõi mitteperioodilise trükitoote wäljaandjat, kes süüdlane on selles, et ta riigiasutuste salajashoitawaid protokolle, kirju, dokumente wõi Riigikogu wõi tema komisjonide kinnistel istungitel arutatawatest asjadest trükis awaldas ilma sellekohase loata, karistatakse:

rahatrahwiga mitte üle 30.000 marga.

§ 6. Süüdlast selles, et ta trükis awaldas ilma sellekohase loata enne kohtuistungit wõi asja äralõpetamist teate, mis juurduse wõi eeluurimise materjaalist oli wõetud, karistatakse:

arestiga mitte üle 6 kuu, wõi rahatrahwiga mitte üle 50.000 marga.

Wabariigi Walitsus arutades meie erakorralise aja julgeoleku ja rahuliku meeleolu kindlustamise wõimalusi, leidis sundmääruse nr. 14 awaldamise eel muude abinõude hulgas, et ülemaltähendatud paragrahwides ettenähtud süüteod tulewad julgeoleku ja rahuliku meeleolu huwides otsustada erakorralise aja seaduste kohaselt, sest need sagedalt korduwad süüteod awaldasid walitsuse teades eriti ajajärgul pärast 1. detsembrit rahutut meeleolu.

Ei Wabariigi Walitsus ega siseminister oma erakorralise wõimuga ei ole kõnealolewal korral põhiseaduslikust ega ka seaduslikust korrast üle astunud, waid on õieti toimetanud põhiseaduse § 26. alusel ja kohaselt. Seega ei ole õiguslikku korda rikutud.

Samuti ei ole siseminister miskisuguseid seadusi muutnud, küll on aga ta erakorralise aja sunnil mõned neist põhiseaduse § 26. ja teiste seaduste alusel wai-kiwasse seisukorda asetanud. Seda oli sunnitud ta tegema, tundes wastutust julgeoleku ja rahuliku meeleolu kindlustamise eest.

Kui küsitakse, millal tühistab siseminister oma käsukirja nr. 14 ja muud erakorralised abinõud, siis wõin wastata: Kõik erakorralised abinõud tegutsewad ainult niikaua, kuikaua nad tarwilikud on. Seejärgi tulewad nad tühistamisele nii-

pea, kui Wabariigi Walitsus ja siseminister leiawad selleks julgoleku ja rahuliku meeoleolu pärast wõimaluse olewat. Mina loodan, et see peatselt wõib sündida. Walitsus kui ka siseminister, tundes seisukorda ja oma põhiseaduslikku wastutust, praegusel silmapilgul seda teha ei saa, aga loodawad, et see lähemas tulewikus wõimalik on.

Olen arwamisel, et olen wastuse andnud kõigile küsimistele, mis Riigikogu ses asjas walitsusele esitanud.

Juhataja **A. Jürman**: Kas arupärijad on wastusega rahuldatud?

A. Jõeäär (sd.) kohalt: Wastus ei rahulda arupärijaid. Teen ettepaneku läbirääkimisi pidada järgmisel arupärimiskooselekul.

Juhataja **A. Jürman**: Arupärijad on teatanud, et wastus neid ei rahulda ja teewad ettepaneku läbirääkimisi pidada järgmisel arupärimiskooselekul. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

6. O. Gustawson'i, J. Tiksi ja A. Womm'i arupärimise-ettepaneku põllutööministrile endiste mõisatöölise maaga warustamise kohta.

Teerium endistele maaüksuste kruntimisel suurendada tööliskohtade maanormi, selleks eestkätt kasutades ametnikkude likwideeritawaid palgamaid ja neid eriotstarbeks antud kohte, mis siimaani lepingus ettenähtud otstarbel nõutawas korras kasutatud ei ole.

Tõsiasiad kohtadel näitawad, et seal tähendatud soowiawaldusega kuigi tõsiselt ei arwestata. Mitmest mõisast on endised mõisatöölised pööranud põllutööstuse poole palwega, et antaks nende tööliskohtadele lisaks eriotstarbemaid, milliseid praegu kas lihtsalt edasi renditakse wõi peetakse wiisil, mis osutab otsekohest lepingurikkumist. Nii Kõos (Wiljandimaal), Põrkunis (Wirumaa), Kirepis ja Kärdes (Tartumaal) jne. Nende palwetele ei ole aga wastu tuldud.

Palume põllutööministrilt Riigikogu lähemal arupärimiskoosele seletust:

Millal mõeldakse asuda selle soowiawalduse täitmisele?

Tallinn, 6. V. 25.

Oskar Gustawson.

J. Tiksi.

A. Womm.“)

O. Gustawson (is.): Kõnealolew arupärimine käsib Riigikogu poolt tänawu wastu wõetud soowiawalduse täitmist. Lubatagu minule sellepärast, enne kui asuda arupärimise üksikasjade põhjendamisele kitsamas mõttes, paari sõnaga riiwata arupärimise aluseid laiemas ulatuses. Ma mõtlen nimelt puudutada soowiawalduste jõudu ja maksust üldse. Soowiawaldus ei ole Wabariigi Walitsusele kategooriliseks imperatiiviks: tuleb täita! waid ennem nagu märkuandew palumine: kas härrad ei kaaluks mitte järgi, et seda ja seda asja täitmisele wõtta. On soowiawaldusi, mida täidetud kiirelt ja korralikult. Aga on ka sarnaseid, mis on jäänud hüüdjaks hääleks kõrbes, ilma et selle peale waatamata Wabariigi Walitsuse ja Riigikogu wahekorid oleks põrmugi kannatanud. Meie tänase arupärimise üheks ülesandeks ongi see, et selgitada, missugusesse liiki käesolewas arupärimises nimetatud soowiawaldus õieti kuulub — kas esimesse wõi teise. Muudkui meil ei õnnestunud seda arupärimises endas wäljendada, sest selle asjaga paisab lugu olewat nõndasama täbar nagu malemänguga: wõib kergesti sattuda kõrgema wõimu kahtluse ja kombuswalwe alla. Ja selle tagajärg on see, et peate need kahtlused kohad oma arupärimisest ära korjama, nagu malemängu wahendid einelaua ruumist. Ma arwan ometi, et selle peale waatamata mulle pahaks ei panda, kui mina vähemalt arupärimise suusõnalisel põhjendamisel põllutööstusele otsekohe asetan küsimise, ilma et mul mõtet oleks teda seeläbi küünewäärtki haawata: kas ja millisel määral loeb härra põllutööstuseminister põllutööstusele kohustawaks selle Riigikogu poolt tänawu wastu wõetud soowiawalduse, mis käsib endiste mõisatöölise kohtade maanormi suurendamise tarwet. Seda küsimust sunniwad mind asetama tõsiasiad kohtadel.

Lugupeetud härra põllutööstuseminister teab väga hästi, et endiste mõisatöölise maaga warustamise küsimus alati väga

teraw on olnud. Härrad põllumehed on alati katsunud suure aplombiga seletada: see olla maaseaduse isade, sotside süü. Need olla mõisatöölise mõttes maaseadusesse augu jätnud selles mõttes, et maaseadus wastawat kaitset mõisatöölisele ei paku. Ei saa salata — teatud ebakoht on ses suhtes seadusesse tõesti jäänud, aga see maaseaduse auk ei ole ometi nõnda suur, et põllumeeste oma suured purikad sealt päris wabalt läbi lennata oleksid wõinud. Teistes kätes ja teistsugusel käsitamisel oleks wõidud endisi mõisatöölisi warustada makswa maaseaduse ja selle teostamise määruste alusel kaugelt paremini, kui seda senni on tehtud. Härrad põllumehed ärgu pahaandagu, kui mina neile meelde tuleta- des wanu aegu otsekohe awameelselt konstateerin: see auk heas tahtmises oli kõige awaram ja kurjem just neil päewil, kus põllutööministeeriumi eesotsas olid härra Rostfeld ja papi Raamot. Just neil päewil osutus maaseadus tõesti sarnasena, mille alusel paistis olewat wõimatu mõisatöölisi maaga warustada. Niisama palju kui see wõimatu, oli wõimalik ka wõimatul juhtumiselgi warustada igasuguseid härrasid eriotstarbemaadega, ükskõik milliste nimede all need maad wälja anti. Need härrad asetati esimesele plaanile, kuna endisi mõisatöölisi isegi taga- plaanile ei lastud: nad jäeti lihtsalt maast ilma. Ei ole kellegi saladus... (K. Tonkman, põl.: Kes jättis ilma siis?) Härra Tonkman'il on natukene lühike mälu — seda tuleks ehk teise tuppä wiies weidi koostada, nagu seda ennegi mõnikord sündinud. (J. Hünerson, põl.: Tema teeb seda alati.) Härra Hünerson wast wõtab selle misjoni enda peale.

Juhataja **A. Jürman**: Palun sarnased kahekõned jätta.

O. Gustawson (is.): Tuli ette terve rida mõisaid, kus mõisatöölisele üldse maad ei antud. Sellepärast teeksid härrad põllumehed palju paremini, kui nad sellest maaseaduse ebakohast oma suud wiisakalt wait hoiaksid.

Juhataja **A. Jürman**: Paluksin sarnaseid ütelsi mitte tarwitada.

O. Gustawson (is.): Muidu lähewad nad liig lähedale sellele surematule allohwitseri lesele, kes iseene läbi peksis.

Et makswa maaseaduse ja selle teostamise määruste alusel wõimalik on endisi mõisatöölisi maaga warustada, seda on näidanud hilisem aeg. Meie rühm ei mõtlegi salata tõsiasja, et praegune põllutööminister, lugupeetud härra Kerem, selles küsimuses õige sammu edasi on astunud, wõrreldes sellega, mis oli enne. Tõsiasjad jääwad tõsiasjadeks. (K. Tonkman, põl.: Mis Teie siis aru pärite, päriwad aru, kui asjad on korras.) Wähemalt sellest põhimõttest on katsutud järjekindlalt kinni hoida, et igal mõisatöölisel on õigus maad saada ning igale tuleb maad anda. Härra Tonkman pärib, mispärast meie aru pärimine. Meie endised sagedased etteheited põllutööministeeriumile jääwad endisel määral maksma ja paika pidama selles küsimuses, kui palju endiste mõisatöölise perekondadele maad antakse. Siin ei saa meie rühm jagada põllutööministeeriumi tõekspidamisi. Põllutööministeerium tahab leppida ainult palja maa- andmise faktiga. See on tema arwates esimese järgu tähtsusega, et mõisatöölised üldse maad saawad. Kuipalju aga endiste mõisatöölisele maad antakse, see paistab põllutööministeeriumi meelest olewat teise kui mitte kolmanda järgu tähtsusega küsimus. Siin lähewad meie arwamised risti lahku.

Kui endisele mõisatöölisele maad antakse, siis ometi mitte selleks, et temal natukene maad oleks, waid selleks, et maa- andmise kaudu mõisatöölisele wõimaldada äraelamist. Ja seal on ometi otsustawa tähtsusega tingimus, kuipalju igähele mõisatöölisele maad antakse. Meie saame aru — normaaltalu neile igale anda ei saa, selleks ei löö maatagawara ette. Aga ühe hobuse ja paari lehma pidamise wõimalus peaks neile perekondadele siiski loodama. Kui seda ei tehta, siis muutub maatükike mõisatöölisele õnnetuseks. Maatükike seob inimese kinni, ilma et ta kindlustaks temale äraelamise wõimalusi, olgu kas wõi osaltki.

Ja siin ongi kogu küsimuse raskem ning ühtlasi kurwem punkt. Need maa- normid, mis endiste mõisatöölise suhtes siiamani käsitamist leidnud, on olnud sõna tõsisel mõttes näljanormid. Wõi mis teie mõtlete: üks ainuke normaaltalu, tihtipeale kolme, nelja, wiie, sagedasti

isegi seitsme perekonna kohta ja seegi normaaltalu tihtipeale kõige wiltsam ja kõige väiksem. Minge waadake ainult maal, kuidas need perekonnad nende näjalapikeste otsas kiratsewad, just kui kalad kuiwal. Põldu äärmiselt vähe, karja- ja heinamaad puuduwad teinekord hoopis. Pidagu siis lehma wõi hobust. Tarwitseb ainult kord maal liikuda ja selle äärmise häda tunnistajaks olla, et aru saada nende perekondade muredest ja meelekibedusest. Ma rõhutan: meelekibedusest. Sest kõiki neid sööb teadmine: meile on tehtud ülekohut. Seda sama maad, mida endiste mõisatööliste kaalutakse kui arstirohtu apteegis grammi kaupa ja mida öeldakse olewat nõnda lõpmata vähe, sedasama maad on laialt käes siis, kui on tarwis maad anda kas palgamaadena wõi eriotstarbena. Siis jätkub maad üleliagi andmiseks endistele ja praegustele ringkonnawalitsejatele, metsaülematele, metsnikkudele ja teistele wäljawalituile. Weel ohtramalt on seda maad, kui on tarwis laiutada eriotstarbe meeste huwides. Normaaltalud muud kui kukuwad — üks siia ja teine sinna, üks suurem ja parem teisest. Pange siia juurde weel see, et sel teel saadud maad tihtipeale kas suure wahekasuga otsekohe edasi renditakse wõi peetakse wiisil, mis eriotstarbe seisukohalt wõetuna igast arwustusest allpool, siis saate aru, kuidas see kontrast kohapeal lõikab kui noaga ning inimesi ikka ja jälle uuesti kihutab otsima õigust ja korda. Sellest palwe- ja kaebekirjad ning palweteekonnad Tallinna põllutöministeeriumi — ikka uued ja uued. Inimesed saawad otse instinktiwilt aru, et neil on õigus maad juurde saada ja et on wõimalus seda anda. Aga kui nende palwekirjad teinekord isegi ilma wastuseta jääwad, neile wastu ei tulda, kui — mis weel hullem — tihtipeale nendeltsamadelt inimestelt nende väikeste maalapikeste küljest tüki-kesi pealegi ära kiskuda tahetakse, siis peaks küll arusaadaw olema see kibedus, mis mõisatööliste perekondade keskel kõige selle tagajärjel walitseb.

Ma tooksin illustratsiooniks mõned üksikud näited. Olgu kõigepealt Kirepi mõisa Tartumaal. Omal ajal said seal töölised perekonna kohta läbistikku kunni 2 tiinu põldu ja pool tiinu heinamaad. Karjamaa puudub täiesti. Samast mõisast on aga antud Tartu ülikooli dotsent Nõmmik'ule eriotstarbeks krunt nr. 64 —

katsejaamaks. Milleks see katsejaam peab olema, seda ei jaksa kohapeal keegi üles mõistatada, sest siia maani on see härra dotsent oma katsejaamaga demonstreerinud ainult seda, kuidas üht majapidamist mitte pidada ei tohi. Nii armetu on kohalikkude elanikkude seletuse järgi selle Nõmmik'u talupidamine. Ma ei saa siinkohal tähendamata jätta, et kohalik wallanõukogu selles küsimuses täiesti toetab endisi mõisatöölisi, leides, et see koht tuleks anda neile. Siia maani on põllutöministeeriumile saadetud palwekirju, kuid neil palwekirjadel ei ole tagajärgi olnud. Ja kas neid üldse olema saab, seda ütleb ehk härra põllutöminister siis, kui ta meie arupärimise peale wastab.

Edasi: wõtke Kõo mõisa Wiljandimaal. Selle mõisa töölised kirjutawad järgmist: „1921. a. planeeriti Kõo mõisa ära ja jagati wälja, kusjuures Pillistwere põllumeesteseltsile kasutada jäeti mõisa-süda, kolm normaaltalu ühes wastawa osa heina- ja karjamaaga aiatöökooli asutamiseks. Meile mõisatööliste jaoks jäeti aga kolm kohta, kaks on põllumaa ja üks karjamaa koht, esimesest kahest kohast on teine weel karjamaaäärne, mis enne mõisa ajal aastate wiisi söödis seisis, sest põld kannatab lausalise wee all, millepärast ka ta harimine pea wõimatu on. Täna wu, see on 1924. a. sügisel planeeriti need kohad meie tööliste 11 perekonna wahel käsitöö kohtadeks, nii et iga perekonna peale tuleb 2 wakamaad põldu. (Ennem pidasime neid põldusid ühiselt nii, et igal perekonnal oli tükk paremast ja teine osa sellest weelusest põllust, mis wõimaldas igal perekonnal wähe-malt kartulimaad.) Heinamaad planeeriti meile Põltsamaa õigeusu kiriku järele olewast „Käosaare“ talust, nimetatud talul on 160 wakamaad heinamaad; koht oli Wene walitsusest saadik ta praeguse pidaja Mari Saar'e käes rendil. Nüüd on aga põllutöministri otsusega nimetatud koht Põltsamaa preestrile täites piirides tagasi lubatud, nii et meil nüüd sealt ka heinamaad saada ei ole.

Sellega jääwad siis need käsitöökohad nii väikeseks, et elamine nende peal on täiesti wõimatu. Pillistwere põllumeesteselts on aga 3 aastat mõisasüdant, neid kolme kohta pidanud, ilma et koolist midagi wälja oleks tulnud, ega tulegi. Kohad on neil ühe isiku kätte wälja rendi-

tud ja sellega ainult hangeldawad maaga, kuna meie töölised maapuudusel kannatame. Oleme mitmel korral pööranud põllutöoministeeriumi poole palwega, et meile mõisasüdamest üks koht juurde antakse, see oli ka maamõõtja tahtmine, kes neid kohti planeeris sügisel käsitöökohtadeks, et kuigi kool peaks käima saama, oleks neile kahest kohast küll. Aga ikka on ministeeriumi wastus — põldu ei ole, kuna seda ometi mõisasüdamest wõiks lõigata.

Teie näete, terwelt kolm aastat rendib põllumeesteselts ühele isikule 3 normaal-talu wälja, aga kellele lapikestki maad ei jätku, need on endised mõisatöölised, kes peawad ükskõik kuidas läbi ajama. On aga tarwis härradele waimulikkuudele wastu tulla, siis on jällegi mõisatöölised need, kes peawad kannatama ja oma pistust weel osa ära andma. Kõrwalt waadates on otse arusaamatu, kuidas need 11 perekonda üldse on wõinud ära elada. (J. Hünerson, põl.: Hingekarjastele on ka maad tarwis!) Jah, härra Hünerson, siin see wahe ongi. Teie ja härra Temant teete ettepanekuid, et waimulikkuudele vähemalt 75 hektaari maad läheks, sest see olla neile äraelamiseks tarwilik. Aga siin peab inimene ära elama 2 wakamaa maa otsas. (J. Temant'i, põl. wahelhüüe.) Härra Temant, Teie tõendate — 75 hektaari hingekarjastele olla tingitud sellest, et waimulikud olla kõrgema haridusega, neil olla suuremad nõuded jne. Aga palju selgem peaks ometi olema tõsiasi, et inimene, kes kooliharidust saanud ei ole, siiski samuti wajab oma igapäewast leiba. Ükski ei tuleks tõendama, et 2 wakamaa põlluga perekond wõiks ära elada. (J. Hünerson, põl.: Saab mujalt juurde!) Sellest see jutt ju ongi, et mõisatöölilistele waja maad juurde anda. Kõos on 3 talu, mida selleks otstarbeks tuleks kasutada. Põllutöoministeeriumile jääb üle siin ainult üht teed minna: vähemalt üks normaal-talu endistele mõisatöölilistele määrata. Pillistwere põllumeesteselts ei tohiks siin wastu wafelda. Ei ole seltsile selleks maad jäetud, et

seda edasi rentida. See tohiks selge olla ka härra Hünerson'ile. (Wahelhüüe J. Hünerson'i, põl. poolt.) Muidugi mõista, teie põhimõte on see: kellel on, sellele antagu weel juurde, kellel ei ole, sellelt wõetagu wiimane. Ja härrad kristlased on seda teie pühakirjal põhjendawat põhimõtet alati jõudumööda toetada katsunud. Waeste inimeste hädad on härradele põllumeestele alati ainult naeruks olnud. Teie „inimene“ hakkab alles waimulikust peale. Sellele antagu maad 75—100 hektaari ja rohkengi. Teised katsugu, kuidas nad ise oma hädaga walmis saawad! Teid jätab see täitsa külmaks, kas üks waene inimene sureb kuuse all wõi kuu all. (Wahelhüüe põllumeeste keskel.) Ütleb pühakiri: kehwa inimese wiltsus on naeruks rikkale. Inimene, kellel rohkesti taskus, ei ulata kunagi selle inimese hädasid mõistma, kellel midagi taskus ei ole. (Wahelhüüe M. Laarman'i, põl. poolt.) Härra Laarman, Teie wõiksite parem tagasi mõelda möödunud aastate peale, kus Teie maamõõdu ahelatega ümber käisite ja talukohti tükeldasite. Aga nagu näha, on aeg Teid nüüd teiseks teinud. (M. Laarman, põl.: See on wale, Teie olete alati waletanud!) Härra Laarman ongi selleks siin, et endale sarnaseid walimatuid wahelhüüdeid lubada. Kui seda mõni teine hüüaks, siis reageeriksin ma, aga härra Laarman'i wahelhüüe jätab mind täitsa külmaks ja ükskõikseks.

Kahele eelmisele näitele lisaks lubatagu tuua weel üks näide — Porkuni mõisa Wirumaal. Selle endine omanik parun Rennenkampf näib ka olewat üks neist õnnistatuist, kes on eriti armastatud jumalaist ja samuti põllutöoministeeriumist. Temal näiwad olewat wäga head suhted põllutöoministeeriumiga. Millised põhjused — kes seda teab! Suurte sakste asi — kes sest aru saab. Wõib olla on see härra lihtsalt sündinud õnnelikul päewal ja muud midagi. Meie wõime arwestada ainult seda, mis see õnekratt talle kokku on kandnud. Härra Rennenkampf'i käes on tänapäew maad:

1) oma krunt nr. 77, põldu 16,30	dessätiini	—	kokku 23,50	dess.
2) Postijaama krunt nr. 75, põldu 27,27	dessätiini	—	„ 57,82	„
3) Linatööstuse krunt nr. 81, „ 29	„	—	„ 43,47	„

Kokku põldu 72,57 dessätiini kokku 124,79 dess.

Nii siis kaugelt üle kahe normaaltalu suuruse. Ei saa salata, — päris ilus suutäis. Aga paneme selle härra külluse kõrwale nüüd endise mõisatöölise p i s k u,

et wahe härradele põllumeestele selgem ja silmapaistvam oleks. Endised mõisatöölised, kokku 34 perekonda, on saanud järgmised krundid:

nr. 66 — põldu	14,65	dess.,	kogusuurus	28,04	dess.,	kasutawad	5	töolist,
„ 67 — „	15,25	„	„	26,56	„	„	5	„
„ 68 — „	14,83	„	„	32,90	„	„	5	„
„ 69 — „	14,93	„	„	30,60	„	„	5	„
„ 70 — „	12,03	„	„	30,03	„	„	4	„
„ 74 — „	13,86	„	„	17,97	„	„	5	„
„ 89 — „	2,25	„	„	5,93	„	„	1	„
„ 100 — „	12,31	„	„	30,65	„	„	4	„
Kokku 100,11 dess.				—	202,68	dess.	34 töölisele.	

Tähendab 100 dessätiinist põllust on maad kasutamiseks antud 34 endisele mõisatöölisele. See teeb läbisegi wälja üle tööliste peale 2,95 dess. põldu. Pange siia kõrwale parunihärra 72,57 dess., põldu 72,57 tiinu 2,95 tiinu kõrwal — õige silmatorkaw wahe. Härrad põllumehedki peawad tunnustama, et kõrge hariduse, parunliku sündimise ja kõige muu peale vaatamata see wahe siiski liiga suur on.

Härra Holberg tuletab meelde, — üks olewat postijaam. Ma tulen sellegi juurde, kui asun lähemalt waatlema neid maid, mis härra Rennenkampfi'le antud. Ma ei räägi tema isiklikust krundist. See on talle antud kui sõdurile. On teisedki sõdurid maad saanud. Miks siis mitte Rennenkampfi'ki. Postijaama maa-ala suhtes ei saa ka midagi öelda. Sest selle on talle kinkinud maakonnawalitsus. Põllutöoministerium ei saa seal suurt midagi teha. Aga vähemalt nii palju peaks põllutöoministeriumgi teha katsuma — wõi kui ta seda üksi ei suuda, siis katsugu maakonnawalitsusega kahekesi wõi kui sellestki ei jätku, siis kolmekesi, siseministerium kaasa arwatud — korraldada, et Porkuni postijaamast ka hobuseid sõiduks saaks. Praegu neid seal küll ei saa.

Täbar lugu on tööstusmaaga. Seda on 29 tiinu põldu, muu maaga kokku 43,47 tiinu. Sellest olla 4 tiinu maad antud selleks, et Rennenkampfi oma elektriijaamaga soetaks walgust endale ja teistele. Aga selle jaamaga on lugu nõnda, et ta näiteks läinud talwe kestel ei töötanud rohkem, kui waewalt 4 nädalat. Kas tõesti on selleks tarwis anda 4 tiinu maad, et soetada elektriijaama, mis töötaks aastas ainult 4 nädalat, see osutub enam kui küsitawana. Kontrollöör, kes selle jaama

sisseseadet kontroleerimas käis, leidis selle sisseseade olewat sarnase, mis ainult muuseumi kõlbaks. Aga peasi on muidugi see, — parunile on saadud tükkike maad manu anda ja muud pole ju wajagi.

Samasugune lugu on ka linamaaga. See on antud Wabariigi Walitsuse otsuse põhjal 23. maist 1924. a., nõnda siis aasta tagasi. Ei ole kellelegi saladus, et Porkuni mõisa ja selle ümbruskonna põllupind on soodne kõigeks muuks, ainult mitte linakaswatamiseks. Kohalikud põllumehed ei kaswata isegi nii palju lina, kui seda koduseks tarwitamiseks waja läheks. Põhjus selleks on wäga lihtne: sealne põllupind ei kaswata lina. Kui parunile anda kas wõi kaks korda 50 tiinu maad linakaswatamiseks, ei suudaks parun ometi imet teha ega linu sellel põllupinnal kaswama panna. Aga ega parun selleks seda 40 tiinu ei ahnitsenudki, et linakaswatust edendama hakata. (Põllutöominister A. Kerem: Mitte lina kaswatamiseks, waid harimiseks.) Ma arwan, härra Kerem, et lina haritakse ikkagi seal, kus ümbruskonnas lina kaswatatakse. Ega siis ometi linu ei hakata Pärnumaalt wõi Wiljandimaalt Wirumaale transporteerima selleks, et neid seal ümber töötada. Porkuni ümbruses ei kaswatata linu, selles asi seisabki. (J. Hüneron, põl.: Kõige parem lina kaswab Eestis Wirumaal.) Aga põhjus, mispärast parun nõnda palju maad enda kätte kokku kuhjata katsub, paistab wäga lihtne olewat. Seda on — kas meelega wõi kogemata — härra paruni armuline ema selgitanud. See proua on nimelt leidnud, et „ega see Eesti riik ikkagi püsima ei jää; warem wõi hiljem wariseb ta nii-kui-

nii kokku. Et meie majapidamine wahepeal täiesti ei häwineks, siis on meil waja hästi rohkesti maad oma käes alles hoida, et oma majapidamist pealwee pidada kunni paremad päewad tulewad ning meie endine au ja hiilgus jälle jalule seatakse.“ Kes saaks salata — päris loogiliselt arendatud mõttekäik. Aga mis hämmastuma paneb, siis see, et põllutöoministerium seesugustel põhjustel üht parunit hästi palju maaga warustada katsub. Riiklikust seisukohast see just tänuwäärt töö ei ole. Aga wõib olla, et põllutöoministeriumil ses suhtes on oma erilised huwid ja põhjused, mis suuremad kui riiklikud. Wast annab härra põllutöominister meie arupärimise peale wastates sellegi kohta seletust.

Siis lubatagu lõpuks weel nimetada Kongota mõisa maid. Seal on krunt nr. 48 antud metsaülemale, kes sealt 15 wersta eemal elab. Ma rõhutan seda sellepärast, et juba ammugi lubatud on likwideerida palgamaad, mis metsaülemate elukohtadest eemal asuwad. Tänapu aastal on metsaülem teise kohta üle kolinud, aga metsaülemale wabaksjäänud krunt on antud üle päris kodusel kombel metsnikule, kellele juba enne seda oli kasutada krunt nr. 30. Nii ühe kui teise krundi on metsnik tänapu suweks wälja rentinud. Ma küsiks in härra põllutöoministrilt, kas siis selleks palgamaid antaksegi, et neid teistele edasi rentida wõidaks.

Lõpuks wõiks weel nimetada Tartu-maa Kärde mõisa heinamaadest Tooma talule antud heinamaad. Selle heinamaa rendib Tooma talu iga aasta kolmandatele isikutele wälja. Kui uskuda kohapealsete elanikkude tõendusi, siis seletawat Tooma talu juhtiwad jõud isegi, et selle talu majapidamises niipalju heinamaad üldse waja ei olewat. (W a h e l h ü e p a r e m a l t p o o l t.) Tehke siis wähe-malt Tooma juhatajatele selgeks, mis nende talu terwisele tarwilik. Aga ma arwan eksitamatult kinnitada wõiwat: kui sellest 50 tiinust heinamaast anda poolgi endistele mõisatöölilistele, siis Tooma talu oma terwisega sellepärast tõesti mitte kraawi ei lähe.

Need on tõsiasjad, mis meid sundisid esinema tänase arupärimisega. Ma mõn-nin — need on pärit päewilt, kus Riigikogus wastaw soowiawaldus weel mitte wastu wõetud ei olnud. Aga nüüdki näib, et kohtadel ei taheta wastu tulla endiste mõisatööliliste õigustatud nõuetele

sealgi, kus on täielik wõimalus neile maad juurde anda likwideeritawaist palgamaist wõi jälle eriotstarbemaist. Sellepärast aetasime meie oma arupärimises põllutöoministrile otsekohe küsimise, kas härra põllutöominister loeb tarwilikuks arwestada Riigikogus wastu wõetud soowiawaldusega, et endistele mõisatöölilistele antud kohtade maanormi suurendataks ja et see suurendamine sünniks eestkätt likwideeritawate palgamaade ning nende eriotstarbemaade kulul, mida siamaani lepingus ettenähtud tingimuste korras kasutatud ei ole.

Et põllutöoministrile wõimalust anda wastawate seletustega esineda, selleks panen ma ette käesolew arupärimine wastu wõtta.

Juhataja **A. Jürman**: Panen esitatud arupärimise hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Arupärimise ettepanek on saanud poolt 23 häält. seega on arupärimine tagasi lükatud.

7. Omawalitsuse komisjoni esitis hoolekandeseaduse peatükk XII arutamiseks määratud tähtaja pikendamise kohta.

Omawalitsuse komisjoni aruandja **O. Liigand**: Wäga austatud rahwasaadikud! Riigikogu otsusega 30. aprillil sel aastal anti omawalitsuse komisjoni hoolekandeseaduse peatükk XII, määrates komisjonile selle seaduse läbiwaatamiseks 7-päewaline tähtaeg. Arwesse wõttes, et peatükk XII sisaldab 40 paragrahwi, mille läbiwaatamine palju tööd nõuab, ei ole omawalitsuse komisjonil wõimalik olnud peatükk XII määratud tähtaja jooksul läbi waadata. Sellepärast palub omawalitsuse komisjon selle peatükki läbiwaatamiseks temale määratud tähtaega kunni 14. maini sel aastal pikendada. Mina usun, et nimetatud ajaks mitte ainult peatükk XII, waid ka kõikide teiste komisjonisse antud hoolekandeseaduse paragrahwide läbiwaatamisega komisjonis lõpule jõutakse.

L. Johanson (sd.): Mina waidlen selle ettepaneku wastu. Praegu on hoolekandeseaduse järele suurem tarwidus, kui kunagi enne. Kõik need andmed, mis meie rahwa kohta saame, näitawad ainult ühte, et rahwa keskel kaswab iga

päewaga wiletsus ikka suuremaks ja suuremaks. Tööpuudus, mis senni raske koormana rahwa suurte hulkade peal on lasunud, läheb talwe poole kindlasti suuremaks. Tööpuudus on ka meie rahwa juures nende inimeste keskel, kes ennem wõisid ise oma jõul elada; nüüd on agad nad sarnasesse seisukorda sattunud, et tööpuuduse tagajärjel on langenud otsekohe kerjuslikku seisukorda. Alatoitlus rahwa keskel on praegu suur ja see toob esile mitmesugused haigused ja hädad. Nende tagajärjel on surewus kaswanud ja waestelaste arw suureneb iga päewaga, kuna sõja tagajärjel meil waeseid lapsi isegi küllalt on, samuti leski, kellel tööd ega eluülespidamist ei ole. Wanad ja tööjõuetud on meil jäetud täiesti saatus hoolde. Meie omawalitsused, kelle eesotsas seisawad parempoolsed, maaliitlased, ei tee meie waeste ja töowõimetute eest hoolitsemiseks mitte midagi, vähemalt senni pole midagi teinud. Antakse ainult 1 mark 75 penni kunni 100 marka toetust ja arwatakse, et küsimus sellega otsustatud on.

Kui meie teisi arwusid waatame, mis ajalehtedes ilmuwad, ütleme kas wõi kuritegewuse kaswamist, wõi arwusid prostitutsiooni kohta, siis näeme, et meil seisukord igapäewaga wiletsamaks muutub. Kõik see nõuab, et hoolekandeseadus tuleb tingimata maksma panna. Kuid nähtawasti ei taheta sellest aru saada, et meie rahwa eest tuleb hoolitseda, et rahwale tuleb kindlustusi anda. Meie töökaitse-seadused on Riigikogu poolt senni wasturaiumist leidnud, mitte ainult parempoolsete, waid ka keskerakondade poolt. Terwe rida seadusi seisab Riigikogu juhatuses, ilma et neid päewakorda wõetaks. Pensioniseadus wõeti wastu sel kujul, et teda tööliste peale ei laiendatud, töölisid jäeti wälja. Lubati uus seadus esitada, seda ei ole senni aga tehtud. Sel puhul kõneles üks keskerakonna juhtidest, härra Jaan Tõnisson wanade puhkepalgast, kuid nähtawasti ei taheta anda isegi minimaalsemat toetust waestele hoolekande korras, kõnelemata pensioniseaduse põhjal antawast puhkepalgast. Tööpuuduse kohta kinnitust on walitsuse poolt lubatud anda, kuid selle teostamisele ei ole senni asutud. Haigus-kinnituseadus on esitatud. Kuid see wõtab meie tööliklassilt sennised õigused kinnituselal ära. Töökaitse komisjonis on ilmsiks tulnud nähtused, mis

tõendawad, et kinnituseadus muudetakse sarnaseks, nagu seda kuskil Euroopas olemas ei ole, vähemalt on seal niisugused naiiwid ja otse haruldased ettepanekud tehtud, mida Lääne-Euroopas ükski parlamendi liige teha ei julgeks. Näiteks on tehtud sarnane ettepanek, et haigekassa liigeteks tuleb wastu wõtta ainult arstitunnistuse ettenäitamisel. Kõige selle raske seisukorra juures läheb surwe ikka raskemaks maal, ja hirmutatakse töölisid ära üksikute mõjuwõimsate isikute poolt, nii et tööliste omaabi ja isetegewus on täiesti halwatud. Praegusel ajal, kus on meil warandusi koondatud üksikutesse kättesse, kus on meil majanduspoliitikat nii juhitud, et meie tööstus ainult lagunenud, et meie riigikassa tühjaks jäänud ja pankroti järg on jõudnud nüüd isegi pankade kätte, nende pankade kätte, kelle eesotsas on suured riigimehed, ja kes on riigiraha suurte summadena laenudeks saanud, — sarnane majanduspoliitika on meie majanduselu ainult lõhkunud, on tööpuudust süwendanud ja meie rahaasjanduse sassi ajanud. Samal ajal, kus riigiraha on läinud üksikute taskutesse, on rahwas ikka järjest raskemasse ja sügawamasse wiletsusesse sattunud, ja teda on trööstitud ainult lubadustega. Kuid kui lubadusi antakse, siis tuleb neid ka ausasti täita. Sarnaseid lubadusi ei ole muuhulgas täitnud senni ka demokraatlik liit, ja selle tagajärjeks on see, et ta lagunema on hakanud. Kui enamuserakondade rühmad ei taha rahwa raske seisukorraga, kaswawa hädaga ja puudustega rehkendada, kui nad rahwa sotsiaalse wiletsuse peale ikkagi weel tarwilikku tähepanu ei pööra, isegi wiimasel tunnil mitte, käega löowad selle wiletsuse mere peale, kus meie rahwas praegu on, ja kui nad ei taha seisukorda parandada, ja kui põllumehed ja asunikud, — kristlaste, rahwaerakonna ja tööerakonna eestwõttel ei jäta wõitlust hoolekandeseaduse, üldse meie rahwa sotsiaalse seisukorra paranduse wastu, wõi kui nad hoolekandeseadust muudawad nii, et ta tegeliku tähtsuse kaotab, ja kui need soowid, mida härra Juhkam Riigikogus seadusele katsub külge nookida, täitmist leiawad, siis hoolekandeseadusel ei ole enam mingit mõtet, ja teda ei tuleks enam edasi arutada, seda on tunnistanud ka need wastawad asutused, kes hoolekandeseaduse alal kõige kompetentsemad on. Kui sarnaseid sihte

ei jäeta ja hoolekandeseadus nii ära nülitakse wõi maha maetakse, et temast midagi üle ei jää, siis ei jää ka tööliserakondadel muud üle, kui peawad sellest wastawad järeldused tegema.

(Sekretääri kohale asub abisekretäär **J. Piiskar.**)

Juhataja A. Jürman: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja O. Liigand: Hoolekandeseaduse aruandja härra Johanson püüdis siin kõneleda selles mõttes, nagu oleks sellest suur wiletus, et see seadus nüüd hoolsamini ja korralikumalt läbi waadatakse. Siin ei ole wist kellelgi mõtet selle seaduse komisjoniandmisega wiletsusi suurendada, waid siin tahetakse seadust ainult paremaks teha, sest kui ta nii kirjuks jääks nagu ta nüüd II lugemisel wastuwoetud parandustega on kujunenud, siis ei saa teda üldse maksnagi panna, ja sellepärast arwan mina, et ka härra Johanson'i soow peaks olema, et ta komisjonis korralikult läbi waadataks ja et teda saadaks maksma panna. Ja ei tuleks siin nüüd mitte kõneleda selle seaduse põhjalikuma läbiwaatamise wastu, sest nagu ma juba tähendasin, ei ole siin mingit soowi selle seadusega wiitwida, ja ei ole teda komisjoni antud mitte mingiks töötakistuseks. Mina usun, et selle nädala jooksul suudaks komisjon läbi waadata kõik selle seaduse paragrahwid, mis komisjoni on antud, ja sellepärast jään mina oma endise ettepaneku juurde.

Juhataja A. Jürman: Omawalitsuse komisjoni poolt on esitatud ettepanek, pikendada omawalitsuse komisjonile hoolekandeseaduse ptk. XII arutamiseks määratud tähtaega kunni 14. maini 1925. a. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on esitis wastuwoetud.

8. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus — II lugemisel. Üldkomisjoni aruandja **J. Temant** kannabette ja nähtawa enamusega woetakse wastu § 4.

§ 4. Kõik need iseseiswate üksustena kinnistusraamatutes äratähendatud maatükid, kui ka mõisatest lahutamata osad, mille kohta olid tehtud wõõrandamise lepingud enne 12. juulit 1917. a. kantakse nende omandajate nimele kinnistusraama-

tutesse põllutööministeeriumi poolt wäljantud tunnistuste põhjal. Tunnistused kinnistusraamatutesse kandmiseks antakse omandajatele wälja, kui nende poolt esitatud lepingud kohtu wõi põllutööministeeriumi poolt tunnustatud.

Aruandja J. Temant (loeb):

§ 4-a. Samas korras, mis käesolewa seaduse § 4 ette nähtud, wabastatakse wõõrandamisest ja antakse lepingu järele omandajatele maatükid ja maosad, mille kohta on wõõrandamise lepingud sõlmitud peale 12. juulit 1917. a. kuid enne 25. oktoobrit 1919. a. ja kui lepingu järel omandajad enne 25. okt. 1919. a. nende maa-alade waldamisele on asunud ja praegu tegelikult neid peawad, ning omandatud maatüki suurus ei ole üle 50 ha. kõlbulikku maad. On maatükk suurem, siis antakse tagasi kunni 50 ha. kõlbulikku maad. Ühiselt mitme isiku nimel omandatud maatükkidest antakse tagasi iga kaasomaniku kohta kunni 50 ha. kõlbulikku maad.

Märkus. Alewite administratiiwpiirides kui ka maakonnawalitsuse ettepanekul siseministri poolt kinnitatawates alewickude ehituspiirkondades ei wõi maad tagasi anda ühele isikule üle ühe hektaari.

J. Holberg (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Üldkomisjoni ettepaneku järele tahetakse anda nende maatükkide omandajatele, kes on oma ostumüügi lepingu sõlminud 12. juulil 1917. a. kunni 25. oktoobrini 1919. a. ja ei ole suutnud enne maaseaduse maksmahakkamist seda kreposteerida — neil tingimustel oma maatükid tagasi, esiteks, kui nad on nende maatükkide waldamisele asunud 25. okt. 1919. aastal ja teiseks, kui nad praegu tegelikult ise neid maatükkid hariwad. Kõigepealt, mis puutub waldamise momendis, siis oli minul wõimalus juba läinud korral, kui käesolew seadus Riigikogus arutamisel oli, selle peale tälhelpanu juhtida, et meie makswa tsiwiilseaduse järele waldamise momendil õiguse üleminekul ei ole niisugust tähtsust, kui seda mõne muu seaduse järele on, näiteks 10 kõite järele. Peab ütleva, teiste riikide tsiwiil koodeksites on ka samasugune seisukoht woetud, et kui keegi on mingisuguse lepingu alusel maatüki omandanud, siis faktiline wahekord maatükiga mõõduandew ei ole. Praeguse redaktsiooni järele seletatakse, et esime-

sele kohale just faktiline wahekord omandaja ja maatüki wahel tuleb ja seatakse täielik tingimine üles, et omandaja peab tingimata tema waldamisel olnud maad ise tegelikult pidama. Mis sellesse waldamise momendis puutub, siis wõib siin wäga palju mitmekesiseid juhtumisi ette tulla, wõib olla, et üks isik, kes maatüki omandanud ja selle waldamisele asunud ning siis sunnitud olnud, kas eraisiku eest taganema wõi on teda põllutöoministerium sundinud oma waldamisest loobuma. Teine tingimine, mis üles seatakse, on wäga ebakohane. Näiteks niisugusel juhtumisel, kui keegi on teatud maatükki waldanud, aga tal wõimalus puudunud maad harida ja selletõttu rendi peale edasi andnud, kuid waldab seda maatükki rentniku läbi — nüüd satume niisugusesse seisukorda, et see, kellel oli waldus ja kes teatud maatüki omandanud, jääb sellest ilma, kuna aga suurem õigus selle maatüki peale saab olema wõõral isikul, rentnikul. Nii saab rentnik selle maa omanikuks, kuna aga see, kes selle maa ostnud, sellest ilma jääb. Peab tähendama, et selles küsimuses on põllutöoministeriumil mitmesugused seisukohad olnud. Kui näiteks põllutöoministeriumile on teatud juhul kasulik olnud, siis on ta wastawaid lepinguid tunnistanud, kui aga mitte, siis pole ta seda teinud. Näiteks, keegi isik ostis maatüki, asus selle waldamisele, kündis üles, pärast aga wõttis põllutöoministerium selle ta käest ära, öeldes, temal puuduwat selle maakoha peale õigus. Seal kõrwal planeeriti mõisa ära, jagati kohtasid wälja ja kui see isik tahtis maad saada, siis öeldi kohaliku wallanõukogu poolt, temal pole selleks mingisugust õigust, sest temal on koht ostetud. Kui põllutöoministeriumi esitajad waldamise momendi käesolewasse paragrahwi üleswõtmist rõhutanud, siis töid nad aluseks ja põhjenduseks seda ette, et maad olewat wälja antud ja üksikud isikud nende hariamisele asunud ja juba hooned ehitatud ning majapidamise loonud. Nüüd oleks aga mõttetu ja alusetu see nähtus, kui meie hakkaksime neid majapidamisi ära lõhkuma ja häwitama. Et niisugust pahet kõrwaldada ja neid majapidamisi alles hoida, selles mõttes teen mina parandusettepaneku, et kui niisugused maatükid on asunikudele wälja antud põliseks tarwitamiseks maaseaduse § 15. põhjal, siis ei tule neid enam tagasi anda, waid nad peawad nende kätte jääma, kelle kätte nad wälja antud. Peale selle ei anna need

rentnikud, kes maa peale olid asunud enne 23. aprilli 1918. a., maad omanikkudele tagasi.

See oleks kõik, mis mul oleks öelda oma parandus-ettepaneku kohta, minu poolt esitatud redaktsiooni sisu kohta. Peale selle wõtaksin mina ülemmääraks senni esitatud 50 hektaari asemel 75 hektaari järgmistel motiividel. Meil on senni seadustes maa ülemmääraks wõetud 75 hektaari ja ma arwan, et ühtluse ja õigluse mõttes ei ole mõtet mingisugust erandit teha ja neile isikutele wähem maad anda, kui teistele tagasi antakse. Selles mõttes on minul lahkuminek esimeses lõikes käesolewa paragrahwiga, mis on esitatud üldkommissjoni poolt. (Wahel h ü e p a h e m a l t p o o l t.) Laidoneri mõisat ei saa ära wõtta, sest see on wälja antud maaseaduse § 15. punktide a ja b mõtte kohaselt ja neid maatükke, mis nii on wälja antud, ei saa enam tagasi wõtta. (J. Wain, sd.: Aga need Kõnnu talud ei ole § 15. põhjal wälja antud.) Selleks on mul punkt b sisse wõetud, et niisugustel maadel asuwad põlised rentnikud, kes sinna on asunud enne 23. aprilli 1919. a., need jääwad sinna edasi. Kui minu ettepanek ei peaks läbi minema, siis teen ma järgmised parandusettepanekud üldkommissjoni ettepanekus. Kõigepealt teeksin ettepaneku wälja jätta § 4-a I lõikes kuuendas reas sõnad „ja praegu tegelikult neid peawad“. Edasi teeksin ma ettepaneku wõtta 7., 9. ja 10. reas § 4-a esimeses lõikes „50 tiinu“ asemel „75 tiinu“.

Juhataja A. Jürman: Rkl. Holberg'i poolt on ette pandud § 4-a redaktsioon järgmiselt: „§ 4-a. Samas korras, mis käesolewa seaduse § 4. ette nähtud, wabastatakse wõõrandamisest ja antakse nende lepingu järele omandajatele ka maatükid ja maaosad, mille kohta on wõõrandamislepingud sõlmitud aja jooksul 12. juulist 1917. a. kuni 25. oktoobrini 1919. a., kui need maatükid ei sisalda üle 75 hektaari kõlbulikku maad; on maatükid suuremad, siis antakse tagasi 75 hektaari kõlbulikku maad. On maatükid ühiselt mitme isiku nimel omandatud, siis antakse tagasi iga üksiku kaasomaniku kohta 75 hektaari kõlbulikku maad.

Esimeses lõikes tähendatud maatükid ja maaosad ei kuulu selle seaduse järele enam tagasiandmisele nende omandajatele, ilma et wiimastel oleks õigus nõuda tasu wõi maad käesolewa seaduse § 6.

teise lõike alusel, kui tähendatud maatükid ja maaosad kolmandatele isikutele:

a) maaseaduse § 15 p.p. a ja b mõtte kohaselt põllutöoministeriumi poolt kasutamiseks antud wõi

b) kui need praeguste waldajate käes juba 23. aprillist 1918. a. rendilepingu alusel kasutada olid, olgu siis, kui praegused kasutajad ise nõusolekut awaldawad nende maatükkide üleandmiseks nende omandajatele.

M ä r k u s 1. Alewite administratiivpiirides kui ka maakonnawalitsuse ettepanekul siseministri poolt kinnitatawates alewikkude ehituspiirkondades ei wõi käesolewa paragrahwi teise lõike alusel maad tagasi anda ühele isikule üle ühe hektaari.“

O. Gustawson (is.): Rkl. Holberg on teinud kaks parandust. Üks paralleelne ettepanek § 4-a juurde ja teine reserw-ettepanek seks puhuks, kui esimene ettepanek peaks läbi kukkuma. Nähtawasti ei suuda härra Holberg isegi uskuda, et ta ettepanek läbi läheks. (W a h e l h ü e p a r e m a l t p o o l t.) Minu arupärimisel on juba praegu 28 nime all. See läheb otsekohe Riigikogu juhatusesse. Härrad põlumehed peawad juba heaks wõtma, et selle arupärimise peale siiski wastust anda tuleb. Mina ei wastuta selle eest, mida Teie mehed mõnikord siit ülewalt teewad. (M. Martinson, põl.: Ja meie ka mitte selle eest, mis teie mehed teewad.)

Härra Holberg'il on õiged eeldused seks, et tema ettepanek läbikukkumist wäärib. See ettepanek on parandatud, aga palju paremaks ei ole ta muutunud. Härra Holberg'i esimene sellesisuline ettepanek sihtis teatawasti sinna wälja, et just neile, kes oma kohad ise ostnud, ei saa neid omanduseks kinnistada. (J. Holberg, põl.: P r a e g u s a a b.) Teie ütlite: nüüd saab. Aga kui oleks wastu wõetud Teie esimene ettepanek, mis siis oleks sündinud. Meie oleksime siis, labaselt öeldes, maha saanud ühe seadusandliku kurioosumiga. Tahtsime kinnistada lubada just nende ostjate ostulepingud, kes oma kohad ostnud ja neid praegu tegelikult ise peawad. Aga oleksime kinnistuse wõimaldanud kõigile teistele, ainult mitte neile. See halb pretsedent sunnib meid härra Holberg'i paranduste suhtes wäga ettewaatlilikud olema.

Kui nüüd tulla käesolewa parandatud paranduse juurde, siis on nüüd wähemalt

nõnda palju selge, et kinnistamisele ei kuulu wõõrandamislepingud nende maatükkide kohta, mis põllutöoministeriumi poolt kolmandatele isikutele edasi antud maaseaduse teatawate paragrahwide alusel. Aga teatud raskused jääwad ometi praegugi. Kõigepealt tekitaks raskusi käesolewa paragrahwi suhtumine wastuwõetud § 6-ga. See seab üles põhimõtte: kõik need maatükid, mis põllutöoministeriumi poolt põliseks pidamiseks wälja antud, ei kuulu enam tagasiandmisele; endised omanikud wõiwad aga nõuda nende maatükkide asemele riigi maagawarast wastawal määral uut maad wõi wastawat rahalist tasu.

Kui wastu wõtta härra Holberg'i parandus, siis kujuneb asi nii: põhimõttelikult seab I lõige üles nõude: wõõrandamislepingud tulewad tunnustada, selle peale waatamata, kas omandajad waldamisele on asunud wõi mitte. Järgmises lõikes seatakse üles kitsendus: selle peale waatamata, et meie kõiki wõõrandamislepinguid tunnustame, ei saa omi kohte oma nimele kinnistada need omandajad, kelle kohad wahepeal on kolmandatele isikutele wälja antud. Härra Holberg kriipsutab eriti weel alla: neil ei ole kahjutasu nõude õigust. Aga milleks meie siis teatud põhimõtte üldulatuses üldse üles seame, kui meie siit ei tee paratamatuid järeldusi. See ei oleks mitte midagi muud, kui teatud ülekohtu allakriipsutamine kõige jämedamate joontega. Aga käesolewa seaduse ülesanne ei ole ometi sarnaseid kontraste terawalt rõhutada ja wälja tõsta. Siin ei saa olla teist seisukohta: kas tunnustame kõik wõõrandamislepingud ja tõmbame siis kõikide suhtes wastawad konsekwentsid wõi tunnustame teatud tingimustel ainult osa neist. Wiimases mõttes on põllutöoministeriumi ettepanek kahtlemata palju otsarbekohasem ja järjekindlam kui härra Holberg'i oma.

Edasi: härra Holberg tahab parandada põllutöoministeriumi ettepanekut. Ta paneb ette maha kustutada sõnad „ja neid praegu tegelikult peawad“. Nii et jääks järgi waid „kui omandajad on nende kohade waldamisele asunud“. See parandus aga teeks käesolewa paragrahwi wäga segaseks. Kõigepealt tekib küsimus: kui omandajad kas wõi ühe päewa teatud kohta on wallanud, kas on neil ka siis õigus nõuda wõõrandamislepingu kinnistamist ning nende waldajate wäljawiskamist, kes seda kohta juba mitu põlwe pi-

danud? Põllutöoministerium ütleb kahtlemata „ei“. Aga kui meie härra Holberg'i paranduse vastu wõtame, siis on ühestainsast waldamispäewast küllalt selleks, et endisi põliseid pidajaid kohtadelt wälja wisata wõida. On terve rida kohte, mis juba 1918. aastal maha müüdi ja ostjatele ülegi anti, mis aga kontrollkomisjonide poolt endistele waldajatele hiljem jälle tagasi anti. Kui meie härra Holberg'i paranduse vastu wõtaksime, siis peaksid kõik need kohad uute omandajate kätte minema. See oleks aga nende kohtade endiste põliste waldajate suhtes andeksandmata ülekohus ja seda ei tohi lubada. Nii küsimuse praktiline kui ka õiguslik lahendamine nõuab, et vastu wõetaks põllutöoministeriumi poolt tehtud ja üldkommissjoni poolt sanktsioneeritud ettepanek. Härra Holberg'i ettepanek tuleks aga tagasi lükata.

J. Temant (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui § 4-a vastu wõtta, siis leian mina, et siin on teataw wastolu sellele põhimõttele, mis meie juba oleme vastu wõtnud. § 3-das punkt 1. ei ole mingit ülemmäära ära tähendatud, nagu teie teate, ja § 4 ei ole ka seda ülemmäära. Nüüd tuleb wälja, et II lugemisel ühe ja sama küsimuse kohta wõtame meie üldkoosolekul mitmesugused seisukohad. Ühelt poolt anname meie teatawad maatükid igas suuruses tagasi, nagu seda p. 1 § 3. praeguses seaduse kawas näha, tunnustatakse need lepingud, mis on tehtud enne 12. juulit 1917. aastat, täies ulatuses. Kui aga leping on tehtud pärast 12. juulit 1917. a., siis wõtame meie teistsuguse seisukoha ja tunnustame lepingud ainult 50 hektaari kohta makswaks. Kui meie teatawa seisukoha oleme wõtnud mõnes küsimuses Riigikogu üldkoosolekul ühel lugemisel, siis ei saa meie sama küsimuse kohta teist seisukohta wõtta samal lugemisel. Lugupeetud Riigikogu liikmed teawad wäga hästi, et 12. juulist 1918. aastal hakkas maksma teataw määrus Wene ajutise walitsuse poolt, mille järele oli isäralik luba tarwis, et lepinguid kinnistusraamatutesse sisse kanda. See lubasaamine lükkas edasi selle silmapilgu, millal wõis üldse nõuda, et leping kinniswara suhtes sisse kantaks kinnistusraamatutesse. Kui waadata teiselt poolt seda tuttavat okupatsiooniaegset määrust, mis wäga käre pidi olema ja tegelikult seda ka oli, siis seisis selle määruse sisu ka ainult selles, et omanikuks sai kinniswara

omandaja sellest silmapilgust, kui leping kinnistusraamatutesse sisse kanti ja selleks sissekandmiseks oli luba teatud administratiiwwõimu käest tarwis. Mingsugust keeldust aga ei olnud lepinguid sõlmida ja need olid iseenesest makswad. Maaseaduses ei ole ka sarnast keeldu. (Wahelhüüe pahemalt poolt.) Tooge oma juriidilised teadmised kuulda wale, ma kuulan Teid heameelega, iseasi on, missugused järeldused ma teie kõnedest teen. Wõib ju mitmesugune waade olla iga seaduse kawa kohta, aga ei saa ühe ja sellesama küsimuse suhtes ühel ja sellesamal lugemisel mitmesugusele seisukohale asuda. Kui seda lubada, siis saab igasugune seadusandlik töö wõimatuks. Ma saan aru, kui kolmandal lugemisel need, kes arwawad, et Eesti riigi õndsus selles seisab, et meil kõik popsid oleksid, — noh, siis jaotame ja viime selle jaotamise kunni lõpuni — selle põhimõttega peaks kolmandal lugemisel wälja tulema. Kui aga jutt on seaduse kawa teisest lugemisest ja kuna üldkommissjon juba teatawa seisukoha vastu on wõtnud sellel lugemisel, siis ei wõi nüüd teisele seisukohale asuda samal lugemisel, kui see mis juba vastu wõetud sellel lugemisel. See on ühelt poolt.

Teiselt poolt arwan mina, et põllutöoministeriumi ettepanek § 4-da kohta muutmata tuleks vastu wõtta, ainult 6-dast reast peale peaks üks moment wälja langema. Seal on öeldud „ja praegu tegelikult neid peawad“. Eespool on öeldud „kes isiklikult nende maa-alade waldamisele on asunud“. Wiimasega olen ma isiklikult päri, aga millega ma nõus olla ei saa, see on see teine moment, mis nõutakse. Selle järele tuleb nii wälja, et kui keegi on juba selle maa waldamisele asunud, mis ta ostnud wõi mõnel muul teel omandanud, ta sellega oma äranägemise järele wõib talitada ja korraldada, wõib seda teise walitsemisele üle anda, siin aga nõutakse, et omanik maad ilmtingimata ise peab tegelikult pidama. Kujutage ette wana rauka, kes ei suuda tegelikku majapidamist juhtida ja ta annab kas prekaariumi wõi mõne teise lepingu põhjal oma maatüki teisele üle, jätab aga walitsemise siiski enese kätte ja on ise omanik. Nüüd aga öeldakse, kui sina maad tegelikult ise ei pea, kui sina selle näiteks rendile oled andnud, siis sina omandatud maad tagasi ei saa. Mina arwan, et sellel küsimusel, kas keegi pärast maa rendile on andnud wõi mingil kokkuleppel mõnele,

kas oma ligemale sugulasele, oma koha kasutada on andnud, ei tohiks mingisugust tähtsust olla, waid tähtis on ainult see, kas on pärast lepingu sõlmimist selle lepingu teostamisele asunud ja omandatud maatükki üle wõetud ning tegelikult selle waldamisele asunud. Kui omandaja waldamisele on asunud, siis peaks sellest küllalt olema ning talle peaks tagasi antama see maakoh, millest jutt on § 4-a.

A. Jõeäär (sd.): Wäga lugupeetud rahwasaadikud! Mina waidleksin härra Temant'i wäidete wastu, kes püüab selatada, et Riigikogu, kui ta teisel lugemisel mingisuguses seaduse paragrahwis, nagu käesolewal juhtumisel paragrahw 3-das mingisuguse tagasiantawa maanormi on kindlaks määranud, et siis järgmises paragrahwis teisel lugemisel tingimata sama määra peab maksma panema. Niisugust wäidet ei saa mingisuguse seadusega põhjendada. Riigikogu wõib, kuna siin tege- mist on täiesti iseseiswate küsimustega, § 3-da ja 4-da juures mõlemal juhtumisel täiesti iseseiswalt otsustada, selle järele, kuidas ta seda tarwilikuks tunnistab ja heaks arwab. Seega wõib Riigikogu ka käesolewal korral § 4-a wastu wõtta sarnasel kujul, nagu selle üldkommissjon on esitanud. Wormilisi takistusi selleks mingisuguseid ei ole. Sisuliselt, arwan mina, peaks wäga lugupeetud härra Temant, kui komisjoni aruandja, ka need põhjendused ette tooma, mis pärast üldkommissjon selle kitsenduse siia sisse wõttis. See on tema, kui komisjoni aruandja kohus, ta peaks seda tegema ja nii siis iseendale, kui Riigikogu liikmele wastu waidlema. Ma loodan, et ta lõpusõnas seda teeb.

Edasi pean ma tarwilikuks mõne sõnaga neid üldkommissjoni põhjendusi siin ette tuua. (W a h e l h ü e p a h e m a l t p o o l t : A r u a n d j a e i t e a , — e i o l n u d k o o s o l e k u l .) Siis oleks wähe- malt pidanud protokollist kuidagiwiisi nende motiwidega tutwunema. Seletus- kiri on arwatawasti ikka kokku seatud komisjoni aruandja poolt, nagu see meil kord pruugiks ja wiisiks on, ja sellepärast ei aita selle lugemine ka mitte. Kui härra Temant arwab, et meil peab üks ka- hest, kas maade jagamist edasi toimetata- tama ja kõik popsideks tehtama wõi was- tasel korral maad tagasi antama endistele omanikkudele endises suuruses ilma kit- sendusteta, siis arwan mina, et see wäide õige pole. Kui endistele omanikkudele ta- hetakse 50 hektaari kõlbulikkude maad ta-

gasi anda, siis ei wõiks juttu olla sellest, et tahetakse kõik popsideks teha, waid endised omanikud oleksid siiski ikkagi rohkem maad saanud, kui asunikud. Kui wõrdleme asunikkude kohtade suurust, siis näeme, et see kõigub 20—30 hektaari wahel. Asunik ei ole nii siis sedagi normi kätte saanud, mis siin omanikkudele ta- gasi antakse, ja ma arwan õiglus ei nõua meilt seda ka mitte, et neile peaks roh- kem antama, kui keskmine majapidamine wajab, nimelt see, mida inimene kahe ho- buse normina harida suudab. (W a h e l h ü e p a h e m a l t p o o l t : K a h e h o - b u s e g a e i t e e n i i p a l j u ä r a .) Ma arwan ka, et ei tee, aga maaseaduses on normaaltalu suurus umbes 2 hobuse normi suuruses ette nähtud. See wõib muidugi wähem olla kui 50 hektaari. Ar- wan, et 50 hektaariliste maatükkide ta- gasiandmise juures juttu ei wõiks olla sellest, et tahetakse popsid luua, sest mis on siis need asunikud, kellel on 20— 30 hektaarilised maatükid? Need on siis weel wähem, kui popsid härra Temant'i terminoloogia järele. Arwan, et ta sar- nast terminoloogiat siiski tarwitada ei wõiks ja kõigepealt peaks selle wastu protesteerima need Eestimaa talukohtade omanikud, kellel keskmiselt ka umbes 30 hektaari maad on. Statistilistest andme- test leiame, et meil Eestis keskmine talu- koha suurus 37 tiinu. Kui need nüüd kõik popsideks tembeldatakse ja kui just nende rühma esitaja siit sarnaste wäidetega esi- neb, siis peaks kõigepealt sealt poolt pro- testiga tuldama.

Teisi sisulisi põhjendusi õieti ette too- dud ei ole. Arwan, kui seda tarwis peaks olema, siis wõiks selle kohta sõna wõtta härra põllutöominister, kes Wabariigi Walitsuse esitajana seda seadust kom- missjonis sarnasel kujul kaitses, ja ma ar- wan, et redaktsioon, mis nii walitsuse kui ka üldkommissjoni poolt wastuwõetawaks tunnustatud, peaks ka Riigikogu poolt wastuwõtmise leidma. Loodan, et Riigi- kogu seaduses wastawad parandused kol- mandal lugemisel ka § 3-as wastu wõt- ab, normisid ühtlustades.

J. Holberg (põl.): Härra Gustaw- son hüüdis koha pealt ja püüdis põhjen- dada, et kõik niisuguse tehingu alusel üle- läinud maatükid praegu nagu oleksid maaseadusega wõõrandatud. Tegelikult ei ole see nii. (O. G u s t a w s o n , i s . : § 4!) Jah, Teie näitate praegu küll seda paragrahwi, aga niisamasugune üks teine

juhtumine näitab, et see paragrahv sugugi ei ole kõigi nende maatükkide kohta maksev. Ma tuletan Teile, härra Gustawson, meelde ühte juhtumist Surju wallas. Seal oli ostetud kaks talu Pärnu kaupmehe härra Parts'i poolt. See härra Parts oli lepingu teinud ja oli kreishauptmanni käest load saanud, aga see wormiline krepostiraamatusse sissekandmine jäi ära, ja nüüd muidugi põllutööminister talitas seaduse järele ja wõõrandas selle maa ära. Härra Parts kaebas selle peale Riigikohtusse ja Riigikohus ometi kirjutas ette Wiljandi-Pärnu rahukogule sarnaseid kohti kreposteerida Parts'i nime peale. (O. Gustawson, is.: Üksik koht!) No jah, aga niisuguseid kohti wõib palju olla, ja härra Gustawson'i wäide, nagu oleksid kreposteerimata kohad wõõrandamise alla kuuluvad, ei wasta tõele.

Juhataja **A. Jürman**: Ma kandsin ette rkl. Holberg'i paralleel-ettepaneku § 4-a kohta. Peale selle on esitatud järgmised ettepanekud: rkl. Temant'i ettepanek: wälja jätta sõnadest „ja praegu tegelikult neid peawad“ kunni „50 ha. kõlbulikku maad“, see on esimese lõike lõpuni. Samasisuline ettepanek on rkl. Holberg'i poolt, ainult selle wahega, et ta on jagatud kahte jakku hääletamise otsarbel: 1) wälja jätta sõnad: „ja praegu tegelikult neid peawad“; 2) wälja jätta sõnadest „ning omandatud maatüki“ kunni „50 ha. kõlbulikku maad“, see on esimese lõike lõpuni. Peale selle on rkl. Holberg'i poolt ettepanek, wõtta § 4-a igalpool 50 ha. asemele 75 ha. Kõigepealt panen ma hääletamisele rkl. Holberg'i ettepaneku, wälja jätta üldkommissjoni poolt esitatud § 4-a sõnad: „ning omandatud maatüki suurus ei ole üle 50 hektaari kõlbulikku maad. On maatükk suurem, siis antakse tagasi kunni 50 hektaari kõlbulikku maad. Ühiselt mitme isiku nimel omandatud maatükkidest antakse tagasi iga kaasomaniku kohta kunni 50 hektaari kõlbulikku maad.“ (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on antud 28 häält, wastu 28 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud. (M. Laarman, põl.: Sedelitegal!) Palun sedelid wälja jagada. (Hääletatakse.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: Ettepaneku poolt on antud 33 häält, wastu 36 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud. (J. Hüneron, põl.: Küll oli maasikas!) Tuleb hääletamisele rkl. Holberg'i ette-

panek, wõtta üldkommissjoni ettepanekus esimeses lõikes 50 hektaari asemel 75 ja 10-das reas 75 hektaari. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on antud 32 häält, wastu 25 häält, seega on ettepanek wastu wõetud. (A. Jõeäär, sd.: Süües kaswab isu, jätke juba kord! — Wahel hüüeparemaalt poolt: Sots läheb lõhki!) Hääletamisele tuleb rkl. Holberg'i ettepanek, wälja jätta sõnad: „Ja praegu tegelikult neid peawad“. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 26 häält, wastu 36 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud. Seega on ühtlasi rkl. Temant'i ettepanek hääletatud, nii et see ettepanek uesti hääletamisele ei tule.

Nüüd tulewad hääletamisele paralleel-ettepanekud § 4-a. wastu wõtta üldkommissjoni poolt esitatud kujul ühes wastu wõetud parandustega ja § 4-a rkl. Holberg'i poolt esitatud kujul. (Hääletatakse.) Rkl. Holberg'i poolt esitatud § 4-a poolt on 24 häält, üldkommissjoni poolt esitatud § 4-a poolt on 36 häält. Koos on 83 Riigikogu liiget, seega ei ole kumbki ettepanek absoluutset enamust saanud. Asun paralleel-ettepanekute hääletamisele „poolt“ ja „wastu“. (Hääletatakse.) Rkl. Holberg'i ettepaneku poolt on 24 häält, wastu 35 häält; üldkommissjoni poolt esitatud § 4-a poolt on 36 häält, wastu 24 häält, seega on „poolt“ ja „wastu“ hääli arwesse wõttes üldkommissjoni ettepanek wastu wõetud. Ühes sellega on § 4-a ja kogu maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus II lugemisel wastu wõetud.

Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7.25 min.

Pärast waheaga jätkub koosolek kell 7.40 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

9. Maanteede Omawalitsuse seadus — komisjoni aru- I lugemisel. andja **O. Liigand**: Wäga austatud Riigikogu liikmed! Üheks tähtsamaks ja ka raske- maks ülesandeks riigis on läbikäimise abinõude soetamine ja korraldamine.

Sel ajal, kui meie ei elanud weel ise- seiswa riigina, waid meie elu ja asju juh-

tis ja korraldas wõõras wõim ja wõõras rahwas, oli meie maanteede korrashoidmise koorem pandud ainult ühe rahwaklassi ja nimelt maapidajate kanda, ja ka mitte kõigi maapidajate, waid ainult talumaade — talupoegade peale. Maa kolleegiumi määruste järele, kelle wõimkonda maanteede korrashoidmine antud, oli see raske kohustus pandud naturaalkohustusega ainult talumaade peale. Kõrwuti naturaalkohustusega tegutses ka kubermangu teedekassa, mille summadest ainult kiwi- ja prügitel ning suuremaid sildu ehitati ja korras hoiti. Aluseks meie maanteede korraldusele oli Wene seaduste kogu XII köite §§ 800—928, ning kogukondlikkude kohustuste seaduse §§ 263, 289—295 ja 328, Wene seadustekogu IV köites ja Balti eraseaduse §§ 1004 ja 1005.

Juba Wene ajal tunti walitsuse ringkondades, et seesugune ühekülgne kooramatuse mitte õiglane ei ole, nagu seda juba kuuleme senaator Mannesheim'i rewideerimise andmetest, würost Krapotkin'i broshüürist j. t. Kuid tõsisemaid samme selle ülekohtu kõrwaldamiseks ei astunud. See sai wõimalikuks alles iseseiswa Eesti wabariigi sündimisega.

1920. aasta kewadel esitati teedeministeriumi poolt Asutawale Kogule maanteede seadus. Kuid riigi asutamises mõttes rutulisematele seadustele eesõigust andes, pidi maanteede seadus järke ootama kunni II Riigikoguni, kellele 18. juunil 1923. aastal Wabariigi Walitsuse poolt uuesti esitati praegu Riigikogus arutamiselolew maanteede seadus. Riigikogu poolt anti maanteede seadus ligemaks läbiwaatamiseks 26. juunil 1923. aastal omawalitsuse komisjoni. Warsti järgnenud suwise waheaja pärast sai wiimane tema läbiwaatamisele asuda sama aasta 3. oktoobril. Seaduse arutamisel tõusis peaküsimuseks maanteede korrashoidmisel maksma naturaalkohustuse ärakaotamise küsimus ja ühtlasi tekkisid selle küsimuse ümber pikemad läbiarääkimised, mis selle seaduse arutamist pikendasid. Neid waidlusi aitasid pikendada weel Wabariigi Walitsuse ja eriti tema esitajate muutlikud ja kõikuwad seisukohad ning kalkulatsioonid selles küsimuses. Kuna Wabariigi Walitsuse esialgses ettepanekus oli ette nähtud naturaalkohustuse allesjätmine, põhjendusega, et raske oleks seda kohustust praegu raha peale ümber muuta, et omawalitsused ei suudaks sarnast rahalist koormat kanda

ja täidaksid oma kohustusi õige puudulikult, mille tagajärg oleks see, et teed korrasse olekusse satuksid, mispärast naturaalkohustuse alal ainult teatawaid kergendusi oli loodud, ühinesid hiljem sellisama Wabariigi Walitsuse esitajad põllumeeste rühma seisukohaga, mis naturaalkohustuse ärakaotamist I ja II klassi teedel nõudis, ilma et rahalisi allikaid oleks näidanud, mille waral see reform teostataw oleks. Kalkuleerides tee korrashoidmise raskusi, leiab teedeminister 23. oktoobril 1923. aastal, et I ja II klassi teede korrashoidmine, kui kõik raha peale arwata, läheks maksma vähemalt 400 miljonit marka aastas, missugust summat praeguste tuluallikatega katta ei saawat. Sama aasta 2. nowembril teatab sama minister, et kui teid praeguses seisukorras tahetakse hoida, siis I klassi teede korrashoidmine 116 miljonit marka, II klassi teedel ligikaudu 195 miljonit marka maksma läheks, ning et Wabariigi Walitsus on otsusele tulnud, et naturaalkohustust wõib I ja II klassi teedel ära kaotada. Naturaalkohustuse ärakaotamine ja rahallikate leidmine tulla aga eriseadusega lahendada. Praegu, kus weel summasid ei ole, tulla eestkätt maanteede seadus kiires korras wastu wõtta. Kuid juba järgmisel päewal teatab Wabariigi Walitsuse esitaja, et teedeministri poolt antud kalkulatsioon tehniliselt kuidagi põhjendada ei saa ja esitab järgmiseks koosolekuks üksikasjalise kalkulatsiooni, mille järele I klassi teede korrashoidmine 250—300 miljonit, II klassi teede korrashoid 400—500 miljonit, nii siis kokku I ja II klassi teede korrashoid 650—800 miljonit marka aastas maksma läheb.

Kõike ülemaltähendatud silmas pidades, asus omawalitsuse komisjon 16. nowembril 1923. aastal seisukohale, et naturaalkohustuse ärakaotamine I ja II klassi teedel põhimõttelikult küll soowitaw on, kuid seejuures on tarwilik, et küsimused, missuguses korras naturaalkohustus kaotatakse ja missugustest allikatest selleks tarwilikud summad peawad tulema, maanteede seadus ise ära otsustama peab. Senniks, kunni Wabariigi Walitsus sellekohased parandused esitab, seaduse arutamine ajutiselt katkestada.

Parandused lubati anda kiires korras paari nädala jooksul.

Lubatud parandused, alla kirjutatud Wabariigi Walitsuse poolt 15. märtsil 1924. a., jõudsid omawalitsuse komisjoni 15. aprillil s. a., kuid sisaldades naturaalkohustuse

kohustuse ärakaotamist I klassi teedel kahe aasta pärast ning II klassi teedel 5 aasta pärast maanteede seaduse jõusseastumist, jätsid ligemalt näitamata selleks tarwilikkude kulude katmise allikad. Kuna Wabariigi Walitsus mingisuguseid uusi sissetulekuid peale olewate riigi ressurside maanteede korrashoidmiseks tarwisminewate uute kulude katmiseks näidata ei teadnud, kuna riigi eelarwe aga juba ilma nendetagi puudujäägiga kokku on seatud, pidas omawalitsuse komisjon tarwilikuks enne seaduse kolmandat lugemist järele pärida Riigikogu rahaasjanduse komisjoni seisukohta seaduse rahalise külje kohta. See rahaasjanduse komisjoni seisukoht, omawalitsuse komisjonile teatatud 12. juunil 1924. a., käib järgmiselt:

„Sennikaua, kui riigi eelarwe puudujäägiga kokku seatud ja sennised eelarwed ka tegelikult puudujääkidega lõppenud, ei ole rahaasjanduse komisjoni arwates mitte wõimalik uusi koormatusi maanteede ehitamiseks ja korrashoidmiseks riigikassa peale panna. Teede tegemise ja korrashoidmise naturaalkohustust wõib ära kaotada ainult sedamööda, kuidas riigile uued sissetulekuallikad awanewad, kas uute maksude wõi wanade maksude lisisissetulekute näol. Toetussummasid, mis riik teede korrashoidmiseks ja ehitamiseks maakondadele annab, peaks riik aast-aastalt suurendama selles wahekorras, kuidas maakonnad ise selleks otstarbeks summasid kulutawad.“

Omawalitsuse komisjon, arwesse wõttes seda rahaasjanduse komisjoni seisukohta, leidis, et naturaalkohustuse ärakaotamise deklareerimine maanteede seaduses ainult paberile jääb, kui riik teede korrashoidmise kulusid oma kanda wõtta ei suuda, ja tunnistas sellepärast tarwilikuks seadust nii konstrueerida, et ilma naturaalkohustuse ärakaotamist seaduses ligemalt ette määramata, seda jätta kohalikkude omawalitsuste, eeskätt maakonna omawalitsuste otsustada, kes seda wõiwad teha järk-järgult niisugusel määral, kui see neil läbiwiidaw on.

Peale selle peeti soowitawaks ja wõimalikuks, et iga teekohuslane wõib naturaalkohustuse täitmisest wabaneda wastawa rahalise tasu eest, kui ta wastawa teadaandega esineb kohalikule wallawalitsusele 15. jaanuariks, nii et omawalitsusel wõimalus jääb ligemaks teetegemise ajaks asja teisiti korraldada. Tasu suuruse määramisel on aluseks wõetud nõue,

et üksikute naturaalkohustusest wabanemine ei pea sündima mitte üldsuse kulul, kuna teiselt poolt kindlustatud olgu, et tasuda tulewad ainult otsekohesed tegelikud kulud. (M. Martinson, põl.: Aga missugustel alustel need wälja rehkendatakse?) Tegelikude kulude järele.

Ühtlasi leiti tarwilikuks, et riik oma toetussummasid maakondadele eelarwekorras samuti järk-järgult suurendab selles wahekorras, kui maakonnad ise teede korrashoidmiseks summasid määravad, nimelt nii, et riigi poolt antaw toetus wähemalt 4 korda nii suur oleks, kui maakonnad ise oma eelarwe järele teede korrashoidmiseks on kulutanud aastal enne wastawat riigi eelarwe-aastat. Siinjuures on ette nähtud, et riigi toetussummad tarwitatakse eeskätt uute teede ja sildade ehitamiseks, kiwiteede korrashoidmiseks ja halwemate teosade kordaseadmiseks.

Wastawalt kõigile eelnimetatud põhimõtetele on Wabariigi Walitsuse poolt esitatud eelnõus tehtud põhjalikud muudatused, nimelt §§ 14—26 ja neile on antud täitsa uus redaktsioon käesolewa seaduseelnõu §§ 12—15.

Riigi toetuse andmise tagajärjel eelarwekorras kaob ka tarwidus riikliku teedekassa järele, nagu see Wabariigi Walitsuse eelnõus ette oli nähtud. Ja tööd, mis Wabariigi Walitsuse eelnõus olid määratud teha riikliku teedekassa kulul, sünniwad komisjoni ettepaneku järele maakondade teedekapitaali arwel. Wastawalt sellele on ka muudetud §§ 14., 15., 36., 37., 56. ja 58. käesolewa eelnõu §§ 12., 33., 34., 54. ja 55. ja kustutatud § 57. Peale selle arwas omawalitsuse komisjon, et teetegemise kohustust kandma peaksid mitte ükski kõik maakondades olewad kinniswarad, tööstusettewõtted ja igasugused ärid, waid ka kõik need isikud, kelle kutse wõi teenistus, kuigi neil mitte wormalset äriettewõtet ei ole, siiski tarwilikuks teeb teede tarwitamise nende isiklikuks äritegemiseks. Selle otstarbega on juurde wõetud uus § 26. ja sellele wastawalt muudetud § 55. p. 1. Et seesuguse isikliku teedemaksu wõtmine mitte juhuslikult ei sünniks ega liialdusi ei wõimaldaks, on ette nähtud, et seda määrata wõib ainult sise- ja rahaministri ühisel nõusolekul kindlaksmääratud üldistel alustel, nagu see ette nähtud § 26.

Peale nende põhipanewa tähtsusega muudatuste oleks komisjonil üksikute paragrahwide kohta seletada järgmist:

Mis teede jaotusesse ja nende all olewasse maa-alasse puutub, siis oleks maanteede seaduse mõtte järele olemas kahesugused teed: awalikud ja erateed. Awalikud teed jagunewad weel: klassi- teedeks — kolm klassi — ja teedeks, mis talusid ja eluasemeid klassiteedega ühendawad wõi juurdepääsemise wõimaldawad põldudele, heinamaadele, karjamaadele jne. Erateedeks loetakse need teed, mis üksikute maaüksuste piirides asuwad ja ainult nende majapidamises tarwitakse. See on nimelt § 1. järele.

Teises ja järgmistes paragrahwides, kus oli ette nähtud, et teatawad küsimused otsustab teedeminister kokkuleppel kas sise- wõi sõjaministriga, on kokkuleppe nõue wastawate ministritega välja jäetud, kui sisuliselt ilmaaegne ja asjaajamist raskendaw ning wenitaw. Pealegi wõib teedeminister oma äranägemisel iga küsimuse otsustamisel teiste walitsuse liigete kui ka Wabariigi Walitsuse arwamist küsida.

Walitsuse eelnõus — § 3. — oli ette nähtud teede ülewõimise kord ühest klassist teise. Omawalitsuse komisjon kustutas selle paragrahwi kui ilmaaegse, sest need küsimused on § 2. põhjal otsustatawad.

§§ 3. ja 4. määrawad kindlaks teede lause. Walitsuse eelnõus § 4. ei olnud kindlaks määratud, kui laiad peawad olema need awalikud teed, mis klassi- teede hulka ei kuulu. Komisjon leidis, et awalikud teed ei wõi, üldisi huwisid silmas pidades, mitte kitsamad olla, kui 4 meetrit. Mägede ja küngaste läbikae- wamisel, samuti ka tee tammide täitmi- sel tuleb tee maa-ala laius määrata aga wastawalt tehnilistele nõuetele.

Teedel tarwilikkude ehituste ja sisse- seadete ettewõtmiseks ja tegemiseks annab nõusoleku asutus, kes teede korrashoidmist teostab, see on awalikkudel teedel maakonnawalitsused — § 6. — Samade asutuste otsustada on teede laien- damine seal, kus teede laius §§ 3., 4. ja 5. nõuetele ei wasta, kui ka tee telje ja tee sihi muutmine ja õiendamine. Ühtlasi arwati omawalitsuse komisjonis, et teede laiust üldiselt vähendada soowitaw ei ole, kui see aga mõjuwatest põhjustest tingitud, siis wõib seda lubada ainult see asutus, kelle wõimkonda teede klassi määramine kuulub.

§ 8. näeb ette, kuidas wõetakse teede alla tarwisminew maa. Walitsuse eelnõus

oli ette nähtud kahesugune kord (§§ 7. ja 8.) Komisjon leidis, et teede alla tarwisminew maa, ükskõik mis otstarbeks seda teede jaoks wajatakse, tuleb wõtta maakonnakoogu otsusel eraomanikkudele õiglase tasu eest wastuwaidlemata korras.

Walitsuse eelnõu §§ 9., 10. ja 11. nägid ette, et tee alt wabanenud maa läheb tasuta nende maaomanikkude omanduseks, kelle krundist tee läbi läks. Komisjon leidis, et wabanenud maa peab igal juhtumisel maakonna omanduseks langema, mida maakonnawalitsus wabal kokkuleppel ära müüa wõib, eesõigust andes sellele, kelle krundist tee läbi läks wõi läheb. Põhjenduseks on see asjaolu, et kui maa eraomanikult tasu eest tee alla wõetakse, siis õiglane on, et see ka wabane- mise korral tasu eest ära antakse. Juhtumistel, kus maad tee alla wõetakse ja ühtlasi ka tee alt wabastatakse ühe ja sama krundi omaniku piirides, loetakse maa wahetatuks ja omanikul on õigus tasu nõuda ainult sel määral, kuiwõrd tee alla wõetud maa-ala wabanenud maa- alast wäärtuslikum on.

Teede ehitamise ja korrashoidmise alal oleks tähendada järgmist: § 17. peeti tarwilikuks ära tähendada, et teeüksuste arwu peab kindlaks määrama maakonna- nõukogu, kelle wõimkonda ka teede kor- rashoid ja ligem tehniline järeelwalwe on antud. Ühtlasi peeti tarbetuks, et hindami- se alused weel teedeminister kinnitaks.

Hindamise ühtlustamise pärast pidas komisjon tarwilikuks § 18. ära tähenda- da, et üks adrasajandik wõrdub kahele rewisjonirublale, seitsmele obrokirublale ja kolmele puhaskasurublale. Ühtlasi tun- nistati soowitawaks, et waldade teesad ei tule määrata mitte ainult wõimalikult nende asukoha läheduses, waid kus see wõimalik, otse nende piirides.

Teeeüksuste kindlaksmääramisel tuleb ka waldades arwesse wõtta teede laius, tee aluspinna omadused, kruusa ja muu ehitus- ja parandusmaterjaali asukoha kaugus ja teised asjaolud, mis tee remondi raskuse peale mõju awaldawad.

§ 20. näeb ette, et mitte ainult klassi- teede, waid kõigi awalikkude teede, sildade, trummide, parwede ja wiimaste päraltolemiste, kui ka üldtarwitatawate talitee sildade ehitamiseks, parandami- seks jne. antakse riigimetsast tasuta ehi- tus- ja parandusmaterjaali. Komisjon täiendas käesolewat paragrahwi kahe uue lõikega, mille järele riigi kasutada

olew metsaalune maa teedetegemise kohustusest wabastatud, kuna riigimetsade piirkonda kuuluw põllumajanduslik maa teekohustust üldistel alustel kannab.

Siin oli walida kahe põhimõtte wahel: Kas wõtta seisukoht, et metsade all olew maa teekorralduse kohustust kannab üldistel alustel niisama nagu teised maad, kuid niisugusel korral oleks ka õiglane olnud, et tarwisminew materjaal antakse riigimetsadest tasu eest. Kui aga ette tahetakse näha, et riigimetsadest materjaal antakse tasuta, siis oleks selle wastutaksu see, et metsa all olew maa teekohustuse alt wabastatakse.

§ 24. on muudetud nii, et alewite piirkonnast läbiminenewad I ja II klassi teed ja linna piiridesse ulatawad I klassi teed kunni linna ehitusraioonini riigi kulul maakonna omawalitsuse korraldusel eriti selleks määratud summadest korras peetakse. Põhjenduseks oli asjaolu, et nende teede heas korras hoidmine alewi ja linna omawalitsustel üle jõu käib.

Täiendati paragrahwi uue lõikega, mille järele teiste awalikkude teede ja kõnniteede ehitamine ja korrashoid alewi piirkonnas alewi kulul ja korraldusel sünnib, naturaalkohustuse alusel, kui alewi omawalitsus ise seda teisiti ei ole korraldanud.

§ 25. on muudetud selles mõttes, et wabrikud, tööstused ja muud warandused — mitte ükski kinniswara — wõtawad teetegemise rahalisest kohustusest osa mitte ainult siis, kui neil põllumajanduslikku majapidamist ei ole, waid ka siis, kui neil see on, see on peale põllumajanduslikult kasutatawa maa ja hoonete, mis §§ 18. ja 19. põhjal juba igal juhtumisel teekohustust kannawad. Peale selle arwati õigemaks, et maksustamise kawa ei kinnita mitte rahaminister kokkuleppel teedeministriga, waid siseminister kokkuleppel rahaministriga, kellest esimesele alluwad omawalitsused järelwalwe korras ja kuulub maakonna omawalitsuste eelarwete kinnitamine kokkuleppel rahaministriga.

Seaduse täiendamiseks on peale eelpoolnimetatute weel juurde lisatud mõned uued paragrahwid, nimelt § 23., mis ette näeb, et riikliku tähtsusega sildade ehitamiseks ja korrashoidmiseks linnade piirkonnas riigi eelarwe järele toetust tuleb määrata ja

§ 29., mis ära määrab omawalitsuste teosade piiril asuwate ja omawalitsuste korrashoida olewate sildade ehitamise ja

korrashoidmise korra. Komisjoni peab õigeks ja otstarbekohaseks, et sellekohased kulud wastawate omawalitsuste poolt ühiselt ja ühesuurustes osades kantakse.

Teede ehitamise ja korraspidamise korra kohta seab käesolew seadus üles ainult üldised nõudmised. Wabariigi Walitsuse eelnõus olid ette nähtud ka mõned üksikud puhttehnilised nõudmised. Omawalitsuse komisjon aga leidis, et ei ole otstarbekohane üksikasjalikke tehnilisi nõudmisi seaduses üles lugeda, kui seda ei saa teha täielikult, pealegi kui seadusega antakse teedeministrile õigus wastawa määrusega lähemaid tehnilisi üldjuhtnõore anda. Neil põhjustel jäeti wälja walitsuse eelnõu §§ 33. ja 38.

§ 31. — walitsuse eelnõus § 34. — järele nõuawad teedeministeeriumi kinnitamist kõik need ehituste ja põhjalikkude paranduse projektid ja eelarwed, mis riigi kulul wõi toetusel teostatakse, kuna need projektid, mis teedeministeeriumi poolt kinnitatud normaaltüüpide järgi valmistatakse, samuti ka need projektid ja eelarwed, mille põhjal omawalitsused töid teostawad eneste kulul, kinnitamist ei waja.

Kui ehitus- ja parandustööde tegemisel waja on teedeministeeriumi poolt kinnitatud projektidest ja eelarwetest kõrwale kalduda, siis tuleb selleks teedeministeeriumilt nõusolekut küsida ja ka soovitawad muudatused teedeministeeriumile esitada. Ei järgne aga soovitud muudatuste kohta teedeministeeriumilt kahe nädala jooksul wastust wõi protesti, siis on maakonnawalitsusel õigus muudatusi esitatud ulatuses täide wiia, nii nagu § 32. ette näeb.

Riigi kulul ja toetusel ettewõetawate tööde ulatuse ja tarwiduse määrab koha peal kindlaks teede ülewaatekomisjon, kelle kokku kutsub tarwiduse järgi maakonnawalitsus. See komisjon wõtawastu ka riigi kulul ja toetusel ehitatud uued klassiteed ja sillad.

§ 35. muudeti põhjalikult selles mõttes, et riigiasutused — ministeeriumid, — kelle walitsemisel riigimaa wõi -mets, on kohustatud klassiteede ümbruses olewaid maid kraawitama, et wesi teid ei rikuks ja et teede ehitus ja parandamine wõimalik oleks. Käesolew nõudmine puudus walitsuse eelnõus, kuid omawalitsuse komisjon leidis, et meie oludes on see nõudmine tarwilik, sest metsade piirkonnas on suurelt osalt teed halwad ja nende

parandamine senni asjata, kui wee ära-jooksu ei ole.

§ 37. näeb ette, et teedel olewad iga-sugused sillad ei tohi tee pealispinnast kitsamad olla; see on üldine nõue. Kuid erandite tegemine on mõnikord tarwilik, sest üksikutel juhtumistel on silla juures tee pealispind palju laiem kui seda normaalselt nõutakse ja see tarwilik on. Ka läheks suurte sildade ehitamine liiga kalliks, kui neid ilmtingimata tee pealispinna laiuses peaks ehitama seal, kus sild liikumise pärast kitsam võiks olla.

§ 40. ettenähtud kord maksab kõigi taliteede kohta. Walitsuse eelnõus puudus lähem kord, kuidas taliteed korrast hoitakse. Komisjon pidas selle tarwilikuks ja arwab, et see peaks sündima maakonnawalitsuste korraldusel, kas teedekapitaali kulul või kohalikkude omawalitsuste kaudu küüdi korrast.

Teede ümbruse ja teede tarwitamise kohta nägi walitsuse eelnõu § 46. ette, et uued ehitused jne. tulewad asetada vähemalt 10 meetri kaugusele teede piirkonnast. Komisjoni arwates võiks ehituste juures kauguse nõue väiksem olla, nimelt I klassi teedel 4 meetrit, II klassi teedel 5 meetrit ja III klassi teedel 6 meetrit, sest siis oleks kõigi klassiteede piirkonna laius ehituste wahel 16 meetrit, millega ka hõlbustatud oleks tarwilikul korral alamklassi teede ülewiiimine ülemasse klassi.

§ 44. Kuigi ehituste suhtes komisjon leidis võimaliku olewat kaugust vähendada, siis metsa ja wõsade suhtes pidas ta tarwilikuks walitsuse eelnõus ettenähtud kaugusi suurendada, sest teede paremas korrast hoidmise seisukohalt tulewad klassiteede teeääred 8 meetri kauguses puudest ja põõsastest puhtad hoida. See kauguse nõue ei maksa puiesteede, ilupuude, aedade, kaitsemetsade ja parkide kohta, kuid pargid ja puiesteed tulewad sedawõrd korrast hoida, et nad tee kuitamist ei takistaks.

Tegelikus elus on aga waja üksikutel erilistel juhtumistel eelmistes — 43. ja 44. — paragrahwides ettenähtud kaugusi kas laiendada või vähendada, sellepärast tuleb see õigus teedeministeriumile anda, nagu see on ette nähtud § 45.

Kui teeääres ette wõetawate kaewanduste tagajärjel karta on tee sisselangelmist või muud hädaohtu liikumisele, siis peawad, omawalitsuse komisjoni arwates, maakonnawalitsused mitte üksi kaitseabinõud tarwitusele wõtma, nagu see

oli ette nähtud Wabariigi Walitsuse eelnõus, waid nad on kohustatud ka töid seisma panema ja kaewajate arwel kindlustusi teha laskma, kui kaewajad antud tähtaja jooksul seda ise tee.

§ 51. nägi ette walitsuse eelnõus, et teede ja sildade ehitus- ja parandusmaterjaali võib ajutiselt teele maha panna, kuid selleläbi ei tohi teel liikumist takistada. Ei olnud sugugi ette nähtud, et materjaali võib ka wäljaspoole tee piirkonda paigutada, mis mõnikord wäga tarwilik. Komisjon pidas tarwilikuks, et tungiwa tarbe korral tuleks wõimaldada teede ehitus- ja parandusmaterjaali paigutada ajutiselt ka wäljaspoole tee piirkonda — teede ehitamisel ühel teeäärel 4 meetri laiusel maaribal ja sildade ehitamisel tarwiduse järele mõlemal teeäärel. Samuti leidis komisjon, et telefoni-, telegraafi-, kilomeetri- ja teenäitajad postid nii ei seisaks, et tee liikumisele waba ei oleks, ja sellepärast peaksid seisma wäljapool teekraawi.

§ 53., milles ette nähtud, et teede tarwitamise kohta teedeministril õigus on täiendawaid üldmäärusi anda, pidas omawalitsuse komisjon soowitawaks täiendada lausega, et sellejuures ka kohalikkude maakonnawalitsuste arwamisi tuleb tähele panna.

Teedekulude katmise allikaid käsitawad paragrahwid — Wabariigi Walitsuse eelnõus §§ 56., 57., 58. ja käesolewas eelnõus §§ 54. ja 55 — on muudetud, nagu juba eespool tähendatud, wastawalt teede ehitamise ja korrashoidmise kohustust määrawate paragrahwide 12—14 uuele redaktsioonile. Peale selle jäeti maakonna teedekapitaali tuluallikate hulgast wälja Wabariigi Walitsuse eelnõus ette nähtud iga-aastastest tulumaksu lisamaksudest kunni 10% selle maksu summast maakonnawolikogu äramääramisel, sest et omawalitsuse komisjon tulumaksu lisamaksusid otstarbekohaseks ega soowitawaks ei pidanud.

Teede, sildade ja parwede tarwitamise eest wõetawate maksude osa — § 57., walitsuse eelnõus § 60. — arwas omawalitsuse komisjon tarwilikuks muuta selles mõttes, et riigi päralt või riigi kasutada olewate tööstuslikkude ette wõtete weod kui ka ametnikud ametsoitudel, maanteedel wõetawate läbikäimiswahendite tarwitamise maksudest mitte wabastatud ei peaks olema, kuna nad mujal, näiteks raudteedel, analoogi-

lisi maksusid maksuma peawad ühel alusel teiste kodanikkudega.

Järelwalwe kohta oleks järgmist öelda: teede korrasolek oleneb tähtsal määral heast teede tegemisest. Et teid korralikult tehtaks, ripub suurel määdul ära ka järelwalwest. Kuna teede heas korras olek üldistes huwides väga tähtis on, siis peab järelwalwe teede alal kindel ja tugew olema. Järelwalwe peab selle eest hoolitsema, et seaduspärased nõudmised teede korrashoiu alal korralikult ellu wiidaks.

Kõrgem tehniline järelwalwe kõigi awalikkude teede üle, samuti ka maanteede seaduse täitmise üle on antud teedeministeeriumi kätte, kellel õigus rewideerimisi toime panna ja selleks juhtnõre anda, nagu § 58. ette nähtud.

Maakonna omawalitsuste peale on pandud tegelik maanteede seaduse täitmine ja otsekohene tehniline kui ka otsekohene teede kohustuste täitmise järelwalwe. — §§ 59. ja 61. —

Maakonnawalitsused teostawad järelwalwet kas oma ametnikkude wõi erirewidentide kaudu.

Ka politsei on kohustatud järele walwama, et awalikke teid ja teede päraltolemisi ei rikuta ja et awalikud teed ja päraltolemised korras oleksid ja korras hoitaks, ning on kohustatud ilmsikstulnud wäärnähtustest ja asjaoludest wastawatele asutustele teatama, ja ka oma algatusel politsei wõimkonna piirides tarwilikke korraldusi tegema. — §§ 51. ja 63. —

Niisugused on olnud omawalitsuse komisjoni juhtnõtted ja muudatused maanteede seaduse alal. Omawalitsuse komisjoni nimel teen ettepaneku käesolew seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta.

M. Laarman (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Samuti nagu üksikud enamarenenud inimesed oma ümbruskonnas ja kaaslaste keskel sihiajajaks ja teerajajaks muutuwad, kus nende töö ja tegewus tähelpanu leiab ja järeltegemisele sunnib, nende mõtted ja sõnad mõõduandwaks saawad, — nõnda sünnib ka riikides ja rahwasteperes. Ka siin saawad enamedenenud rahwad ja wanemad kultuurriigid oma wähematele wendadele, kes pidanud elama ja tegutsema wähe-soodsates tingimustes — teenäitajateks.

Oleme üks nende wäikeste wendade hulgas ilmarahwaste peres, kes ei ole suutnud teistega sammu pidada ja oleme

sellepärast teistest kaugele maha jäänud. Sellepärast on ka arusaadaw meie püüd, teistega jälle sammu pidada ja neile lähemale minna. Waremalt, nagu härra arandja tähendas, ei olnud see meil wõimalik, aga nüüd, kus meie rahwal ja riigil on awanenud wõimalus iseseiswalt oma maa ja oma rahwa saatuse üle otsustada, kus wälised takistused enam meie arenemisteel ees ei ole, nüüd pöörame meie oma silmad enamarenenud rahwaste poole, kus wanem ja kõrgem kultuur, ja katsume omandada neid kultuurwäärtusi, mis seal ära proowitud ja üldiselt tulusaks tunnustatud. On raske mõelda ja ette kujutada, et meie suudaksime waewalt midagi uut ja algupäralist wälja mõelda ja üles seada, mida kultuurrahwad oma riiklikus elus waremalt ei oleks ära proowinud ja riiklikus elus tarwitanud. Meie oleme oma seaduste kogu wäljaandmisel, seaduste kokkuseadmisel väga palju laenanud oma suurematel naabritel. Seaduste loomisel ja parandamisel on meil ikka wõrdluseks ja eeskujuks olnud Lääne-Euroopa riikide seadused. Eriti oleme meie kopeerinud sealseid seadusi rahwahariduse ja tööliste olukorra parandamise ja riikliku hoolekande alal ja praegu on meil Riigikogus läbiwaatamisel seadused, mis suurelt jaolt Lääne-Euroopa riikide hoolekandeseaduste põhimõtete alusel kokku seatud. (W a h e l h ü ü e M. J u h k a m, t ö e r. p o o l t.) Härra Juhkam, ma lähen warsti ka selle juurde. Kes meie rahwa arenemist ja edenemist wiimastel aastatel on tähele pannud, see peab tunnistama, et oleme väga palju silmapaistwaid uuendusi jõudnud ette wõtta ja läbi wiia, isegi sarnaseid reforme, mille läbiwiimist siia maani mõned Lääne-Euroopa riigid ei ole suutnud ette wõtta. Mul tuleb meelde kindral Laidoner'i seletus, kes Genfis rahwasteliidu konwerentsil on rääkinud Portugaalia riigi esitajaga ja see olla imestanud, et Eesti olla suutnud üldise sundusliku algkooli läbi wiia, kuna Portugaalia seda ei olla jõudnud ega tohtiwat lähemal ajal weel mõelda selle asja peale. Ühiskondlikud ümberkorraldused on tingimata tarwilikud ja neist ei pääse ükski rahwas mööda, kui ta on asunud uutesse oludesse, uutesse elutingimustesse. Meie ajajärku nimetatakse kapitalistlikuks, sellega tähendades, et meie elutingimused nüüd hoopis teistsugused, kui 100 wõi 50 a. eest, kus meie rahwas oli ärarippuw teistest, kus ta ise ei wõinud ligi rääkida oma asjade korraldami-

sel, ja kus olud väga teistsugused olid kui praegusel ajal. Kui see õige on, nagu meil siit alati tähendatakse, et meil niisugune ajajärk on, siis peawad selle ajaga ka kaasas käima teised eluwormid. Kahjuks ei ole meil igal ajal püüdu olnud seadusandlikul teel neid uusi wormisid ja reforme maksma panna. Mulle juhtus kätte hilja aja eest üks wäikene raamat tuttawa Berliini professori Wierkandt'i kirjatöö „Staat und Gesellschaft in Gegenwart“, kus ta väga õieti tähendab selle peale, et see riiklikus elus väga kardetaw on, kui seal teised põhimõtted maksma hakkawad, kui waremalt, kui näiteks uuendused ühel alal maksma pannakse aga mõnel alal kaugele maha jäädakse, sest selle läbi kaduwat ühtlus ja kooskõla riiklikus elus. Mulle paistab silma praeguse seaduse arutamise juures, et ka meie reforme mitte ühesugusel mõõdul ja määral läbi ei taha wiia ja eriti paistab, ma toonitan weel kord, see silma praeguse maanteede seaduse juures. See torkab eriti sellepärast silma, et meie hiljaaegu wastu wõtsime terwe rea seadusi, milles kõigemodernimad mõtted rikkamatest ja kultuurilisematest Lääne-Euroopa riikidest oleme aluseks pannud — nüüd aga hüppame selle seaduse loomisel tagasi wana teoorjuseaegsetesse oludesse ja tahame oma uue kultuurriigi tüwe külge pookida ühe metsiku wõsu. Mina olen küll näinud, et metsiku puu külge poogitakse kultuurpuudest wõsusid, aga mitte wastupidi.

Kui waadelda üldse Baltimaade maanteede seaduse ajalugu ja tutwuneda selle seaduse tekkimise ja arenemisega, peab tunnistama, et käesolew seadus omapärane seadus on selles mõttes, et kõige selle peale waatamata, et teda muuta tahetakse, sisu tal ei muutu, waid pannakse ainult lapikesi ta pinna, koore peale. Sisu aga kõigi ilusate kõnede ja lubaduste peale waatamata jääb endiseks, ja mulle paistab, et nõnda on ka praegusel korral — seaduse sisu on jäänud endiseks. Härra aruandja rääkis väga ilusasti nendest muudatustest, mis selle seaduse juures on tahetud ette wõtta ja on ette wõetud. Aga ma ütlen weel kord — need muudatused on ainult sarnased, mis koore küljes ette wõetud. Sisu külge ei ole julgenud meie omawalitsuse komisjon hakata.

Kui waadata Balti maadel maanteede seaduste tekkimise ajalugu, siis leiame esimesi üksikasjalisi teateid 17. aastasaja lõpu poolel. (M. J u h k a m, t ö e r . : N e e d

o n j u b a R o o t s i a j a s t .) Härra Juhkam, ma tuletaksin Teile meelde, et 1.600 aastatel oli just Rootsi walitsuse aeg, sellest ma just praegu räägin. 1600 aastatel Rootsi kuningas Karl XI andis üksikasjalisema seaduse wälja teede kohta, wähemalt ütleb seda — ma ise pole selles küsimuses suur asjatundja, waid olen wõtnud need teated tuttawa Wene administraatori, würst Krapotkin'i broshüürist, mida siin ka aruandja nimetas. See würst Krapotkin oli nimelt hulk aega Baltimaadel kõrgem administraator ja töötas kuberner'i abina, ta oli jurist, ja mul on julgust arwata, et ta omajagu autoriteet oli sellel alal. Aga väga wõimalik, nagu härra Juhkam ütleb, et üksikasjalisemad teated juba ennem olla olnud, siis see teine autoriteet seda asja wast ehk paremini teab. Mina aga räägin würst Krapotkin'i tõenduste järele. Selle järele on üksikasjalisemad teated esimest kord just 1600. aastate ümber. Nimelt on Rootsi kuningas Karl XI 1671. aastal wälja andnud „Livländische Landesordnung'i“, kus on hakatud rääkima teede ja sildade korrahoidmisest jne. Mina tahtsin selle seaduse peale tähendada selles mõttes, et Rootsi ajal püüe ja tahtmine oli natukene wastu tulla rahwale, õigemini — talupoegadele, sest talupoegi sel ajal weel rahwaks ei arwatud — ja taheti natukene ühtlasemalt ära jaotada seda kohustust talupoegade peale ja nimelt taheti seal takistada, et mitte mõne mõisa talupoegadel liig suured tükid teed teha ei oleks olnud ja teistel jällegi wäiksemad. Õieti küll sel ajal, see on Rootsi walitsuse ajal ja ka hulk aega pärast seda, teede orjus nimepidi langes mõisapidaja peale, aga teada on ju, et mõisa selleks sõrmegi ei liigutanud, waid kõik töö talupoegade teha oli. Rootsiaegsetest teedekorraldamise seadustest oleks weel tähelpanu wäärt 1692. aastal ja 1708. aastal wäljaantud 2 kuninga patenti, milles ette kirjutatakse, et teede ja sildade ehitamiseks tarwisolew materjaal tuleb wälja wedada talwel. Nimelt taheti sellega ära hoida, et talupoegi mitte kewadel, külwi ajal, poleks sunnitud oma aega wiitma, waid et neile wõimalus oleks jäänud mõisa põldude kõrwal ka oma wiljakübekest maha teha.

Ma tähendasin rootsiaegsete seaduste peale sellepärast, et seal enam-wähem korraldada taheti teede tegemist talupoegade suhtes. Wene walitsuse ajal aga pole niisugust püüdu sugugi märgata. Bal-

timaade Wene walitsuse alla saamisega kinnitati mõisnikkudele nende endised õigused, mis neil olnud talupoegade kohta waremalt ja mida Rootsi walitsus kitsendada püüdnud. Arusaadawalt ei wõinud sel ajajärgul juttugi olla mingisugustest uuendustest wõi parandustest, mis oleksid talupoegade koormat teedetegemisel kergendada wõinud. Wõiks wast nimetada kindral-kuberner Brown'i käsukirja 1787. aastast, milles kästakse teede osade määramisel mõisate wahel aluseks wõtta, mitte nagu senni olnud, mõisa maa suurus, see on atrade arw, waid mõisa päralt olew hingede arw. Nii pandi selle käsukirjaga üks iseäralik alus. Kuigi nüüd tegelikult talupojad teedetegijad olid — see kestis 1806. aastani — siis olid seaduse järele ikkagi mõisnikud wastutajad nende teede tegemise ja korrashoidmise eest. 1806. aastast peale, nimelt ilmus sellel aastal wastaw ukaas, pandi teedetegemise ja korraspidamise kohustused ka seaduslikult talupoegade õlgadele. Ja wastutas selle ukaasi järele teede korraspidamise eest wallakohus, ta pidi walwama, et wald oma osa teed ära teeks.

Pärastpoole ilmusid ka mõned korraldused ja seadused teedetegemise kohta, kuid oluliselt need asjasse mingisugust muudatust ei toonud. Talupoeg, kelle kätte mõisa poolt waku- ehk kwootemaa tarwitada oli antud, pidi kõik koormad, millele igal aastal lisa ligi pandi, oma rõhutamata.

Riigiwõim ennast Baltimaa sisemistesse korraldustesse ei seganud. Seda ei pidanud ta tarwilikuks. Temal oli küllalt sellest, kui teadis, et maanteed korras peetakse. Iseloomulikult wäljendas Wene walitsuse seisukohta ja waadet selles asjas Balti kindral-kubeneri parun Pahlen'i seletus sisemiste asjade ministeeriumile 1837. aastal, öeldes — waadake, riigile on see ükstapuha, kes teeb teed, peasi on siin, et teed korras oleksid. Et teede korraspidaja talupidaja kellelegi oma koorma raskust kaewata ei saanud, pidi ta wastuwaidlemata seda edasi kandma. Kus aga iial on mahti ja wõimalust olnud talupidajal juhust tarwitada ja wõimude tähelpanu selle peale juhtida, nõuti täie õigusega, et vähemalt kõik maa teede tegemise kohustusest osa wõtaks, aga mitte paljalt talumaad. Olin wäikene poisikene, kui senaator Mannesheim Baltimaal oma rewideerimiskäiku pidas. Ma mäletan, missuguse elawusega sel korral peremehed kokku tulid aru pidama, ja kuidas pärast,

nagu seda raamatutest ja ajalehtedest selle kohta loeme, missugused nõudmised edasi anti ja üks nõudmine oli just, et teede asjas natukene õiglasem kord maksma pandaks. Kõigi nende pealekäämistest ja palwete tagajärjel nihkus asi tööpoolest pisut edasi. Wähemalt hakkas kuulduma walitsuse ringkondadest kawatsusi, et maanteede korrashoidmise ja ehitamise kohustus talumaadega ühtlasel määrdul ka mõisate peale pannakse ja et ka mõisad sellest peaksid osa wõtma. Kuid kawatsused jäid kawatsusteks. Mina tähendasin waremalt juba just Krapotkin'i broshüüri peale. Ta seletab oma kirjelduses, et riiklikust seisukohast sugugi soowitaw ei ole, et rahwa ühe klassi peale teedetegemise orjus rõhutakse. Ta arwas isegi, et 1905. aasta ärewatel päwadel osaline peremeeste osawõtmine rahutustest just sellel põhjusel on sündinud, et teedetegemise kohustused ainult nende peal lasusid ja neid nii majanduslik kitsikus sundis mõnesuguste nõudmistega esinema. Omaltpoolt märgib sel korral just Krapotkin ära, missugused oleksid õieti need reformid, põhimõtted, mis maanteede seaduse elluwõimisel tuleksid läbi wiia. Tema arwamise järele tuleksid jaotada maanteed kolme klassi. Esimese klassi teed tuleksid tema arwates kubermangu teedekassa kulul teha. Teise klassi teed naturaalkohustuse alusel aga tasu eest, mis igas maakonnas eriti saaks kindlaks määratud. Kolmanda klassi teed wõidakse tema arwates naturaalkohustuse alusel teha sennisel wiisil. Kuid Krapotkin'i ettepanek ei leidnud selleaegsete wõimuste-mõisnikkude ega Wene wõimude poolt wastukaja, ja teede orjus jäi endiselt talupoegade peale. Et raske teedetegemise orjus talupoegade kanda jäi, sellepärast ei ole ka ime, et ilmasõja ajal lahitud puhkenud rewolutsiooni puhul teiste nõudmistest hulgas ka talupojad oma igiwanade nõudmistega jälle esile tulewad — teede sennine korraldus tuleb muuta. Talupoegade nõudmistest tagajärjel osalt pandigi pärast tsaariwalitsuse kukutamist Kerenski walitsuse poolt 1917. aastal ajutise korraldusena maksma Baltimaade määrus, mille järgi teedekohustuse naturaalkohustus pandi ka mõisamaade peale ja lähemal ajal oli oodata teedetegemise küsimuse lõpulikku lahendamist. Ma ei saa keelduda siin ühte wäikest wahemärkust tegemast. Just nagu meie nende modern-seaduste pilkeks on täna esitatud üks uus seadus, mis tahab jällegi wabas-

tada ühe suure osa maadest teedetegevise kohustusest. Waadake, nüüd on riik asunud endiste mõisnikkude asemele, tema käes on lõpmata suured maalahmad. Enne arwati, et see on lõpmata ülekohus, kui osa maid teedetegevise kohustusest eemale jääb. Kellel on maad, siis olgu ka kõigi maade peal see kohustus. Aga praegusel ajal tuleb jälle üks isegune nähtus, et teedetegevise kohustus jällegi talupoegade peal peab lasuma, aga uus mõisnik — riik — waadake, jumala pärast mitte sinna juurde minna. (M. Juhkam, tõer.: Kas Teie sellest siseministriga olete rääkinud?) Mina olen näinud, et see seadus on tulnud teiselpoolt küljest.

1917. aastal Kerenski ajal taheti seda küsimust lahendada, ja anti sellekohane ajutine määrus välja, ühtlasi lubades, et uus teedeseadus lähemal ajal antakse, aga see lähem aeg on kahjuks üsna kaugel jäänud, sest rahutused Wene sisemises elus ei lubanud mingisugusele korralikule seadusandlikule tööle asuda. Pääsedes lagunewa Wene riigi küljest ja alates oma iseseiswat riiklikku elu, pööras Eesti Wabariigi Walitsus oma tähelepanu teedekohustuse korraldamise küsimusele. Juba Asutawale Kogule esitati, nagu härra aruandja juba tähendas, maanteedeseadus, selle seaduse arutamine pidi aga, nagu jällegi härra aruandja tähendas, wiibima sel põhjusel, et hoopis tähtsamad seadused esiplaanile kerkisid, sest mis tähendab üks niisugune väikese tähtsusega seadus nagu teedeseadus, kui seal oli hulk teisi seadusi. (Aruandja O. Liigand: Riik oli waja luua kõigepealt.) Härra aruandja, mina ei waidle Teile wastu, waid kordan ainult Teie sõnu. Mispärast Teie ärewaks lähete, kui Teie sõnu kordan? (Aruandja O. Liigand: Mina ei ole ärew.) Minu teada ei saanud põhiseadus I Riigikogus wastu wõetud, waid Asutawas Kogus, kuna teedeseadus sel ajal komisjonis magas. Nii et põhiseadusega wabandamine ei ole küllaldane põhjendus.

Käesolewa seaduse arutamisele, nagu kuulsime, ei saadud asuda sellepärast, et riigi põhiseaduse arutamine wäga palju aega nõudis. Nii oleme jõudnud alles teises Riigikogus maanteede seaduse arutamisele. Mina julgen arwata, et peale nende hädaliste tööde ja suurte ning tähtsate seaduste projektide kõrwal wäike kõrwalpõhjus oli. Minu arwates oli meeolu niisugune, millest waewalt oodata

oleks wõinud uuendusi selle koorma kergituseks maapidajatele. Palju enam oli sel korral põhjust arwata, et hallidele parunitele endise koorma juurde heameelega weel lisa oleks pandud. (K. Tonkman, põl.: Pandika ligi.) Tõsi, pandi ka lisa juurde. Kuuldub õige paljudes kohtades hääli, et maanteede orjus maapidajatele endiselt alles tuleb jätta. Nii et minu arust ei maksaks rääkida Asutawast Kogust ja sellest meeolust, mis tol korral walitses, kui weel praegu räägitakse, et warane on naturaalkohustuste ärakaotamine.

Nagu tähendasin tuli maanteede seadus 1920. a. kewadel teedeministeeriumi poolt kokkuseatud kawas Asutawasse Kogusse. Seaduse loojad ei wõtnud sel korral waewaks uue seaduse kokkuseadmisel küsida, missugusel seisukohal asus see klass kodanikke, keda tähendatud seadus kõige rohkem puudutas. Põllumeeste esitajaid oli Asutawas Kogus õige wähe ja pealegi oli meeolu wäga nende wastane. Nii ei saanud põllumehed oma waateid awaldada, missugusena nemad oleksid soowinud maanteede seadust näha. Ei ole sellepärast imeks panna, kui maanteede seadusega laiemad rahwakihid rahul ei saanud olla. Kuid weel enam — ka seaduse kokkuseadajate ridades leidis wäga palju neid, kes seadusega rahul ei olnud. Nii on 1920. a. juriidilises kuukirjas „Õigus“ ilmunud artikkel sotsiaaldemokraat Jans'i poolt, kes õigusega ütles, et see seadus tuleb põhjalikult muuta, samuti ka teedetegevise kohustus Eestis. Nii et ka pahemast tiiwast härrad leidsid seaduse puuduliku olewat ja tunnistasid seega... (M. Juhkam, tõer.: Tõtt.) .. et nemad samu waateid wõiwad jagada, nagu melegi.

Härra Jans ütleb weel, et teedeseaduse projektis ei ole Lääne-Euroopa kogemusi arwesse wõetud. Mina leian, et need wäited, mida ma ette kandsin, tähendatud kirjutuses on põhjendatud: et teedeseaduse juures ei ole sugugi tähele pandud Lääne-Euroopa kogemusi. Enam weel. Mul on weel teine wäike raamat, mis tuttawa Eesti tegelase poolt kirjutatud, kes ka pahempoolsesse rühma kuulub — siin on tema nimi küll Jürisson, aga mina arwan, et see ta õige nimi ei ole... (M. Martna, sd.: Mikse ei ole, minu isa nimi oli Jüri.) ..ka mina olen arwanud, et härra Martna selle raamatu on kirjutanud, kuigi tema nimi sellel ei seisa. Seal on muuseas öeldud: „Nõnda

lasub teede sillutamine, korrashoidmine ja lumest rookimine ainult talupoegade peal, kuna mõisnikud oma rohkema maaga, wabrikutega, metsaga ja nõnda edasi palju enam teid tarwitawad ja lõhuwad. Kewadel, kui töö wahest põllul kõige kibedam, tuleb teede sillutamise käsk ja talupoeg peab suure tööjõuga platsi minema, sagedasti mitmeks päewaks, sest igas kohas pole kruusa ligidalt saada ja ka teejaod on mõnikord kümme ja rohkem wersta elukohast eemal. Mõnes kohas weawad talupojad talwel nädalate wiisi kruusa tee sillutamiseks ja kaewawad teid lumest lahti. Sillutamise ajal on teed sagedasti põhjatunud ja talupoeg peab lugemata kruusakoormaid ära uputama, enne kui tee kõlblikuks saab. Kerge südamega tuleb mõisnikuseisusest teede wastuwõtja ja ütleb mõnikord — tee ei olla hästi sillutatud, tehtagu uuesti! Mis jääb muud üle, kui talupoeg wedagu weel kruusa, puhastagu uuesti kraawisid ja — sügisel seesama lugu uuesti käes.“ Mina julgen juurde lisada, et praegusel korral on olud palju halwemad, sest teede kontingent on kaswanud ja teed on sõjaajal väga halba seisukorda sattunud, mille tagajärjel teatawale teosale kruusakoormaid 2—3 korda rohkem tuleb wedada, kui warem. Nii on lugu, et see on üldiselt tunnustatud pahe, et meil teede tegemise juures väga suur ja ülekohtune koorem on pandud ühekülgsest põllupidajate peale. Selle peale waatamata, et Asutawa Kogu ajal teedetegemise seadus rutuliseks tunnistati ja soowitati, et see seadus kiiresti wastu wõetaks, ei nihkunud asi kaugelki nii ruttu edasi, ja härra Jans'i poolt esitati soow, et peaks asuma materjalide kogumisele. — See wõib õige asi olla, et asuti materjalide kogumisele. Terwe I Riigikogu kestel korjati neid materjalisid. Kuid mina julgeksin tähendada, et peapõhjus oli see, miks niikaua materjalisid koguti, et ei tahetud näha, et selles osas uuendus oleks ette wõetud ja talupoegade õladelt osa nende naturaalkohustusest ära oleks wõetud. Nii suudeti siis terwe I Riigikogu ajal maanteede seadus kalewi all hoida ja alles II Riigikogu päewil üleminewal sügisel kerkis ta lõpuks kolmeastase puhkuse järele wälja ja osalt sellepärast, et järelejätmatult nõuti ta arutamisele wõtmist. Eristist huwi maanteede seaduse uuendamise ja maksmapanemise wastu tundis loomulikult põllumeeste rühm. Oli ju suurteil ülemaalistel põllumeeste kongressidel 1920. ja 1923. a.

wastu wõetud terwe rida nõudmisi ja seisukohti, mis esitati maanteede seaduse aluseks panemiseks. Need nõudmised tehti põllumeeste rühma kohuseks Riigikogus, et nad katsuksid nende teostamist seaduse loomisel läbi wiia.

Wiimane suur põllumeeste suurkongress seadis ühelmeel üles põhimõtted, et teede asjus tuleks sihikindlale korraldamisele asuda. Teede tegemise naturaalkohustusele kiires korras õiglane ja kindel alus ning kindlad piirid panna, et maakonnawalitsused ja siseministeerium ei saaks kohustusi ilmlopmata suureks wenitada. (Wahel hüüe M. Juhkam, tõer. poolt.) Wäga wõimalik, kui ka Teie, härra Juhkam, minister oleksite olnud, oleksite wõinud teie eksida. (Teedeminister K. Wirma: Aga kuidas seda käsku täidate wedruäketega?) Wast ehk lubate, härra teedeminister, et ma sellejuures pärast ka natuke peatan. Ma ütlen, mõnes kohas mulgimaal on tee sillutamisel wankriwitsad tarwitusel ja need on väga head asjad ja ma arwan, et neid tuleks edaspidi tarwitada. (O. Köster, as.: Kui tehnilisi abinõusid ei ole, siis peab wankriwitsad abiks wõtma.) No jah, see on see wiga, kui paremaid abinõusid ei ole, siis tuleb primitiivseid abinõusid tarwitusele wõtta.

Teine nõudmine oli põllumeeste kongressil, et riigikassa ka teede tegemisest osa wõtaks. (M. Martna, sd.: Aga Teie ütlete, et seal muud raha ei ole kui talupoegade oma.) Wabandage, mina ei mäleta mitte, et ma nii oleksin öelnud. (M. Martna, sd.: Suurem osa meie rahwast on ju talupojad.) Aga mina ei ole mitte öelnud, et talupoegade raha riigikassas on, ma arwan, et talupojad, kui neil raha on, hoiawad seda oma taskus, wõi wiivad, nagu wanasti öeldi, ka panka. Nii et mina ei saa mitte järeldada ega teha sellest mingisugust loogilist järeldust, nagu oleks talupoegade raha riigikassas. Edasi öeldi, et esimese klassi teed riigikassa arwel lepingu põhjal wõetud jõududega ehitatud ja korras hoitud saaksid. II ja III klassi teed esialgu naturaalkohustuste kaudu korras hoida, kuna sellejuures teede tegemise kohuslastele II klassi teede tegemise eest tasu anda. Need on umbes samad põhimõtted, mis meie leidsime würost Krapotkini reformi nõuetes. Peale selle olid weel üksikasjalised nõud-

mised vähemate küsimuste kohta. Pea-nõue oli ikka see, et naturaalkohustust tuleks ja peaks vähendada. Nagu mina waremalt tähendasin, ei saadud neid nõudmisi I Riigikogu kestel teostada. Selleks astuti samme ja endine kord kestis edasi, kuna maareformi läbiwiimisega, mil endiste mõisnikkude maad ja metsad riigi omanduseks said, ja üksainukene wäike jagu asunikkude kätte üle läks, kes teede tegemise suhtes wanade talupoegadega endisele alusele seati. Kuna maareformi läbiwiimisega endiste mõisnikkude maad ja metsad riigi omanduseks said, siis oleks nüüd, nagu ma enne tähendasin, loomulik, et riik oleks pidanud ühe jao teedest wanade põllumeestega ühistel alustel oma peale wõtma. Imelik oli aga minu arust kuulda omawalitsuse komisjonis, kus maanteede seadus arutamisel oli, et rühmad, kes end muidu kangesti wabameelseteks nimetawad, siin hoopis tagurlisemal waatepunktil seisid. Isegi tööerakond, kes muidu nii wäga edumeelne on. Meie Balti mõisnikud ja Balti rüütliid tunnistasid isegi endisel ajal mitmel korral, et I ja II klassi teede juures peab tasu saama teekohuslane, seepärast oli minul wäga imelik tähele panna, et Balti mõisnikud omal ajal palju edulisemaid waateid awaldasid, kui meie edumeelsed rühmad. Aruandja tähendas esiteks siin, et omawalitsuse komisjonis oldud põhimõttelikult selle poolt, et naturaalkohustus tuleb osalt ära kaotada, nimelt I ja II klassi teede juures, aga tegelikult, waadake, sealei ole nemad nõus. (E. Jonas, is.: Kust teie raha wõtate?) Kui härra Jonas nende teiste seaduste juures ka küsiks, kust raha wõtta, siis oleks see täitsa arusaadaw. Imelikult küsite Teie selle seaduse juures, kust raha wõtta? See küsimus oleks härra Jonas'e

poolt wäga õigustatud, kui ta seda iga seaduse juures, mis raha nõuab, küsiks, härra Jonas oleks pidanud seda küsima mõne teise reformi juures, näiteks hoolekandeseaduse jne. Aga siin on tegemist niisuguse asjaga, et härra Jonas selle seaduse juures küsib, kust raha wõtta, kui aga tullakse niisuguse seadusega, millele pahempoolsed rühmad sümpatiseeriwad, siis ei küsita, kust raha wõetakse, waid öeldakse, waadake, raha peab olema ja raha olgu. Waadake mu härrad, kurbloolus seisabki selles, et siis härra Jonas ja ta seltsimehed ütlewad, et raha peab olema ja siis nad ei küsi riigikassa seiskorra järele, kas riigikassa jõuaks oma kohuseid täita. Waadake, siin tarwitakse kahesugust mõõdupuud. Ja härra Jonas wõiks küsida oma rühmakaaslaselt, kes hästi piiblit tunneb, mis ütleb piibel kahesuguse mõõdupuu kohta, tema ütleks Teile kohe, et „kahesugune mõõt on Jehoowa meelest hirmus“. Ma soowiksin, et Teie selle suure raamatu lahti lööksite, kust Teie nii tihti üksikuid sõnu ja salme tsiteerite ja sealt salmikesi seinä peale seaksite, nii et see Teil silme ees seisaks, ja alati näha oleks, siis Teie näeksite, et kahesugust mõõdupuud tarwitada ei tohi. Meie waidleme just selle kahesuguse mõõdupuu wastu. Kui Teie seate kõik ühesuguse mõõdu järele, siis oleme meie sellega rahul.

Juhataja **A. Jürman**: Kõneleja poolt on ettepanek tehtud waheaeg määrata. (Wahelhüüe: Lõpetada!) On ettepanek tehtud koosolek lõpetada. Panen wiimase ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.05 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **A. Jürman**.

Abisekretäär **J. Holberg**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.